

3317

Պրոյտարներ բաշք յերկրները, միացե՛ք

Ի. ՄՏԱԼԻՆ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵՎ ՌՈՒՍԱԿԱՆ
ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԻ ՏԱԿՏԻԿԱՆ

3K 33

7-75

Կ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1 9 3 6

3K33

Z-75

պր

24 JUN 2005

Պրոկտորները ըստ յերկրորդի, միացե՛ք

14 NOV 2000

Բ. ՍՏԱԼԻՆ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵՎ ՌՈՒՍԱԿԱՆ
ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԻ ՏԱԿՏԻԿԱՆ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲՆՈՒՅԹԸ

ՀԿ(Բ)Կ ԿԿ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ • 1936

05.08.2013

3317

1450

38

И. СТАЛИН
ОКтябрьСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ
И ТАКТИКА
РУССКИХ КОММУНИСТОВ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ХАРАКТЕР
ОКтябрьСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Армпартиздат, Ереван

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵՎ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԻ ՏԱԿՏԻԿԱՆ

«Հոկտեմբերի ուղիներում» գրքի առաջաբանը

I. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԹԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ
ՅԵՎ ՆԵՐՔԻՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Արտաքին կարգի յերեք հանգամանքներ վորոշեցին
այն համեմատական հեշտությունը, վորով պրոլետա-
րական հեղափոխությանը Ռուսաստանում հաջողվեց
փշրել իմպերիալիզմի շղթաները և, այդպիսով, տապա-
լել բուրժուազիայի իշխանությունը:

Նախ՝ այն հանգամանքը, վոր Հոկտեմբերյան հե-
ղափոխությունն սկսվեց յերկու հիմնական իմպերիա-
լիստական խմբերի՝ անգլո-ֆրանսական և ավստրո-
գերմանական խմբերի կատաղի կռվի ժամանակաշրջա-
նում, յերբ այդ խմբերը, դրադիմաձ լինելով իրար դեմ
մահացու կռիվ մղելով, վո՛չ ժամանակ ունեյին, վո՛չ
եւ միջոցներ՝ լուրջ ուշադրություն նվիրելու Հոկտեմ-
բերյան հեղափոխության դեմ պայքարելուն: Այս
հանգամանքը հսկայական նշանակություն ունեցավ
Հոկտեմբերյան հեղափոխության համար, վորովհետեւ
նա այդ հեղափոխությանը հնարավորություն տվեց
ոգտագործելու դաժան ընդհարումներն իմպերիալիզմի
նեքստմ՝ իր ուժերն ամրացնելու և կազմակերպելու
համար:

Յերկրորդ՝ այն հանգամանքը, վոր Հոկտեմբերյան
հեղափոխությունն սկսվեց իմպերիալիստական պատե-

րազմի ընթացքում, յերբ պատերազմից տանջված ու հաշտութեան ծարավի աշխատավոր մասսաներին իրերի բուն իսկ տրամաբանութեանը մոտեցրել եր պրոլետարական հեղափոխութեանը, վորպես պատերազմից դուրս դալու միակ յեւքի: Այս հանգամանքն ամենալուրջ նշանակութիւն ունեցաւ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան համար, վորովհետեւ նրա ձեռքը հաշտութեան հուժկու գործիք տվեց, նրա համար հեշտացրեց խորհրդային հեղաշրջումն ատելի պատերազմի վախճանի հետ միացնելու հնարավորութիւնը և, դրա շնորհիւ, նրա համար ստեղծեց մասսայական համակրանք ինչպես Արեւմուտքում՝ բանվորների մեջ, այնպես էլ Արեւելքում՝ ճնշված ժողովուրդներին մեջ:

Յերրորդ՝ բանվորական հուժկու չարժման առկայութեանը Յեյրոսայում և հեղափոխական ճգնաժամի հասունանալու փաստն Արեւմուտքում ու Արեւելքում, ճգնաժամ, վոր ստեղծել եր իմպերիալիստական յերկարատե պատերազմը: Այս հանգամանքն անդնահատելի նշանակութիւն ունեցաւ հեղափոխութեան համար Ռուսաստանում, վորովհետեւ նա Ռուսաստանից դուրս համատարիմ դաշնակիցներ ապահովեց հեղափոխութեան համար՝ համաշխարհային իմպերիալիզմի դեմ ուղղված նրա պայքարում:

Բայց, բացի արտաքին կարգի հանգամանքներից, Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանն ունեւ ելի մի ամբողջ շարք ներքին բարենպաստ պայմաններ, վորոնք հեշտացրին նրա համար հաղթութիւնը:

Այդ պայմաններից գլխավորները պետք է համարել հետեյալները:

Նախ՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանն իր կող-

մում ունեւ Ռուսաստանի բանվոր դասակարգի հակայական մեծամասնութեան ամենաակտիւ աջակցութեանը:

Յերկրորդ՝ նա վայելում եր անտարակուսելի աջակցութեանը գյուղացիական չքավորութեան ու զինվորների մեծամասնութեան, վորոնք ծարավի եյին հաշտութեան ու հողի:

Յերրորդ՝ նրա գլուխ եր անցած, վորպես ղեկավար ուժ, մի աշխարհի վորձված կուսակցութեան, ինչպիսին բոլշևիկների կուսակցութեանն է, վորն ուժեղ է վրձ միայն իր վորձով ու տարիներով մշակված կարգապահութեամբ, այլև աշխատավորական մասսաների հետ ունեցած ահադին կապերով:

Չորրորդ՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանն իր առջնն ունեւ աշխարհի համեմատաբար հեշտ հաղթահարելի թշնամիներ, ինչպես են՝ ավելի կամ պակաս չափով թույլ ուսական բուրժուազիան, գյուղացիական «բուստերից» վերջնականապես բարոյալքված կալվածատերերի դասակարգը և պատերազմի ընթացքում բոլորովին սնանկացած համաձայնողական կուսակցութեանները (մենշևիկների ու ես-երների կուսակցութեանները):

Հինգերորդ՝ նա իր տրամադրութեան տակ ունեւ յերիտասարդ պետութեան ահադին տարածութեանները, վորտեղ կարող եր ազատորեն մանելրել, նահանջել, յերբ իրադրութեանն այդ եր պահանջում, դադար առնել, ուժերը հավաքել և այլն:

Վեցերորդ՝ հակահեղափոխութեան դեմ մղած իր պայքարում Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը կարող եր հուսալ, վոր յերկրի ներսում առկա յեն բաւարար

քանակով պարենավորման, վառելիքի ու հումքի ուսուցանանք:

Այս արտաքին ու ներքին հանգամանքների զուգակցությամբ ստեղծեց այն յուրահատուկ իրադրությունը, վրը վրոջ հոգեմեծության հեղափոխության հաղթության համեմատական հեշտությունը:

Այս չի նշանակում, իհարկե, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը չունեի իր միևնույնը՝ արտաքին ու ներքին իրադրության իմաստով: Ի՞նչ արժի, որին հաջորդում է, այնպիսի մի միևնույն, ինչպես Հոկտեմբերյան հեղափոխության հաջորդող միևնույնությունն է, նրա կողմից ու նրա հարևանությունը խորհրդային յերկրի բացակայությունը, յերկիր, վորի վրա նա կարողանար հենվել: Անտարակուսելի յե, վոր ապագա հեղափոխությունը, որին հաջորդում է, այս տեսակետից սակայն նպաստավոր դրություն մեծ կլինի, վորովհետև նա յերեն հարևան ունի յոր ուժով այնպիսի յուր մի խորհրդային յերկիր, յինչպես մեր խորհրդային Միությունն է: Ել յես չեմ խոսում Հոկտեմբերյան հեղափոխության այնպիսի միևնույն մասին, յինչպես պրոլետարական մեծամասնության բացակայությունն է յերկրում:

Իայց այս միևնույնը միայն ընդգծում են Հոկտեմբերյան հեղափոխության ներքին ու արտաքին այն պայմանների յուրորինակության հակադրական նշանակությունը, վորոնց մասին վերը խոսվել է:

Այդ յուրորինակության մասին վոջ մի րոպե չի կարելի մոռանալ: Նրա մասին ատանճապես հարկավոր է հիշել 1923 թվի աշնան դեմանական անցքերը վեր-

յուծելիս: Նրա մասին ամենից առաջ պետք է հիշել քնի. Տրոցկին, վորն անհիմն կերպով անալոգիա յե կատարում Հոկտեմբերյան հեղափոխության ու Գերմանիայի հեղափոխության միջև և անդուստի կերպով յարադրում է դեմանական կոմկուսակցությանը՝ նրա յսկական ու յերևակայական սխալների համար:

«Ռուսաստանի համար, —ասում է Լենինը, —1917 թվի կոնկրետ, պատմականորեն չափազանց որիզիտալ սխտույթայում հեշտ էր սոցիալիստական հեղափոխություն սկսելը, մինչև շաբաթակալ այն և մինչև վերջը հասցնել՝ Ռուսաստանի համար ավելի դժվար կլինի, քան յեվրոպական յերկրների համար: Դեռ 1918 թվականի սկզբին յին հարկ յեղավ մատնանել այս հանգամանքը, և դրանից հետո յերկամյա վորձը յին հատուտեց այսպիսի կշտադատության՝ հշտությունը: Այնպիսի սպեցիֆիկ պայմաններ, յինչպիսիք են՝ 1) յորհրդային հեղաշրջման հետ յեվրոպական պատերազմի վերջնալը միացնելու հնարավորությունը, մի պատերազմ, վոր աներևակայելիորեն տանջել է բանվորներին ու դուղացիներին և վերջացել է յորհրդային հեղաշրջման յորհիվ: 2) յեվրոպական դուղացիների յերկու համալսարհորեն՝ հոր յեմբերի մահացու կոլվը վորոջ ժամանակով ոգտադրելու հնարավորությունը, յեմբեր, վորոնք չեյին կարող միանալ յորհրդային թշնամու դեմ: 3) համեմատաբար յերկարատե քաղաքացիական պատերազմին դիմանալու հնարավորությունը, մասամբ յերկրի հակադրական ծավալի ու հաղորդակցության վատ միջոցների յորհիվ: 4) այնպիսի յորը բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխական շարժման առկայությունը դուղացիության մեջ, վոր պրոլետարիատի կուսակցությունը դուղացիների կուսակցությունից (սոց. —հեղ. կուսակցությունից, վորն յոր մեծամասնությամբ յիստ թշնամի յե բուլշևիզմին) վերցրեց հեղափոխական պահանջներ և մեկ անգամից յրականացրեց դրանք՝ քաղաքական յիշխանությունը պրոլետարիատի կողմից նվաճված յինելու յորհիվ: —այնպիսի սպեցիֆիկ պայմաններ Արևմտյան Յեվրոպայում այժմ չկան և այդպիսի կամ դրանց նման պայմանների կրկնվելը շատ էլ հեշտ

քան չէ: Ահա թե ինչու, ի միջի ալոց,—բացի մի շարք այլ պատճառներից,—Արևմտյան Յեզիուսյան համար սոցիալիստական հեղափոխություն սկսելն ավելի դժվար է, քան մեզ համար» (տե՛ս հ. XXV, էջ 206—207):

Լենինի այս խոսքերը չի կարելի մոռանալ:

II. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԹԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՅԵՐԿՈՒ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ, ԿԱՄ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԸ ՅԵՎ ԸՆԿ. ՏՐՈՅԿՈՒՊԵՐՄԱՆԵՆՏ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԹԵՈՐԻԱՆ

Գոյություն ունեն Հոկտեմբերյան հեղափոխության յերկու առանձնահատկություններ, վորոնց պարզելն անհրաժեշտ է ամենից առաջ նրա համար, վորպեսզի հասկանանք այդ հեղափոխության ներքին իմաստն ու պատմական նշանակությունը:

Այդ ի՞նչ առանձնահատկություններ են:

Այդ, նախ՝ այն վիստն է, վոր պրոլետարիատի դեկտատուրան մեզ մոտ ծնվեց վորպես մի իշխանություն, վորը ծագել է պրոլետարիատի ու գյուղացիություն աշխատավոր մասսաների դաշինքի հիման վրա, ընդ վորում վերջինները ղեկավարվում են պրոլետարիատի կողմից: Յերկրորդ՝ դա այն վիստն է, վոր պրոլետարիատի դեկտատուրան մեզ մոտ հաստատվել է վորպես արդյունք սոցիալիզմի հաղթության կապիտալիստներն թիչ զարգացած մի յերկրում այն ժամանակ, յերբ կապիտալիզմը պահպանվել է մյուս, կապիտալիստներն ավելի զարգացած, յերկիրներում: Այդ չի նշանակում, իհարկե, թե Հոկտեմբերյան հեղափոխությունն ուրիշ առանձնահատկություններ չունի: Բայց

մեզ համար այժմ կարևոր են հենց այս յերկու առանձնահատկությունները վո՛չ միայն այն պատճառով, վոր նրանք հստակորեն արտահայտում են Հոկտեմբերյան հեղափոխության ելությունը, այլև այն պատճառով, վոր նրանք հիանալի կերպով բացահայտում են «պերմանենտ հեղափոխության» թեորիայի ոպորտունիստական բնությունը:

Համառոտակի քննենք այդ առանձնահատկությունները:

Քաղաքային ու գյուղական մանր բուրժուազիայի աշխատավոր մասսաների հարցը, այդ մասսաներին պրոլետարիատի կողմը նվաճելու հարցը պրոլետարական հեղափոխության կարևորագույն հարցն է: Իշխանություն համար մղվող պայքարում թե ո՞ւմ կաջակցեն քաղաքի ու գյուղի աշխատավոր մարդիկ՝ բուրժուազիայի՞ն, թե պրոլետարիատին, նա ո՞ւմ ռեզերվը կդառնա՝ բուրժուազիայի՞ ռեզերվը, թե պրոլետարիատի ռեզերվը,—սրանից է կախված հեղափոխության բախտն ու պրոլետարիատի դեկտատուրայի հաստատուն լինելը: 48 և 71 թվականների հեղափոխությունները փրանսիայում կործանվեցին գլխավորապես այն պատճառով, վոր գյուղացիական ռեզերվները բուրժուազիայի կողմը դառնվեցին: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը հաղթեց այն պատճառով, վոր կարողացավ բուրժուազիայից խլել նրա գյուղացիական ռեզերվները, կարողացավ այդ ռեզերվները նվաճել պրոլետարիատի կողմը, և այդ հեղափոխության մեջ պրոլետարիատը յեղավ քաղաքի ու գյուղի աշխատավոր մարդկանց միլիոնավոր մասսաների միակ ղեկավարող ուժը:

Ով չի հասկացել այս, նա յերբեք չի հասկանա մո'չ Հոկտեմբերյան հեղափոխության բնույթը, մո'չ պրոլետարիատի դիկտատուրայի բնութիւնը, մո'չ ել մեր պրոլետարական իշխանութեան ներքին քաղաքականութեան յուրորինակութիւնը:

Պրոլետարիատի դիկտատուրան սոսկական կառավարական մի վերնախաւ չէ, մոլը «վարպետրեն» «հատընտրված է» «փորձված ստրատեգի» հոգատար ձեռքով և «խեղացիորեն հենվում է» բնակչութեան այս կամ այն խավերի վրա: Պրոլետարիատի դիկտատուրան պրոլետարիատի ու դյուղացիութեան աշխատավոր մասսաների դասակարգային դաշինքն է՝ կապիտալի տապալման համար, սոցիալիզմի վերջնական հաղթութեան համար, պայմանով, մոլր այդ դաշինքի ղեկավար ուժը պրոլետարիատն է հանդիսանում:

Այսպիսով խոսքն այնմասին չէ այստեղ, մոլր «մի քիչ» թերադնահատվեն, կամ «մի քիչ» դերադնահատվեն դյուղացիական շարժման հեղափոխական հնարավորութիւնները, ինչպես այժմ սիրում են արտահայտվել «պերմանենտ հեղափոխութեան» դիվանադիտական պաշտպաններէջ մոմանք: Խոսքը վերաբերում է Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հետեանքով ծագած նոր պրոլետարական պետութեան բնութեանը: Խոսքը վերաբերում է պրոլետարիատի իշխանութեան բնութեին, պրոլետարիատի բուն իսկ դիկտատուրայի հիմունքներին:

«Պրոլետարիատի դիկտատուրան,—ասում է Լենինը,—աշխատավորութեան ավանդարդ պրոլետարիատի ու աշխատավորների մոլ-պրոլետարական բաղձաթիվ խավերի (մանր բուրժուազիա, մանր տնտեսատիրոկներ, դյուղացիութեան, ինտելիգենցիա և

այն), կամ նրանց մեծամասնութեան միջև կնքված դասակարգային դաշինքի հատուկ ձևն է,—մի դաշինք, մոլրն ուղղված է կապիտալի դեմ,—դաշինք կապիտալը լիովին տապալելու, բուրժուազիայի դիմադրութեան և ռեստավրացիայի նրա կողմէջ յեղած փորձերը լիովին ճնշելու նպատակով, դաշինք սոցիալիզմի վերջնական ստեղծման ու ամրացման նպատակով» (տե'ս հ. XXIV, էջ 311):

Յեւլ այնուհետև.

«Պրոլետարիատի դիկտատուրան, յեթե այս լատինական, դիտական, պատմա-փիլիսոփայական արտահայտութիւնը թարգմանենք ավելի պարզ լեզվով, ահա թե ինչ է նշանակում. միայն մոլրոչ դասակարգ, այն է՝ քաղաքային և առհասարակ ֆարրիկադործարանային, արդյունաբերական բանվորներն են ի վիճակի ղեկավարելու աշխատավորների ու շահագործվողների մոլղ մասսային՝ կապիտալի լծի տապալման համար մղվող պայքարում, բուն իսկ տապալման ընթացքում, հաղթութեան պահպանման ու ամրացման համար մղվող պայքարում, նոր, սոցիալիստական, հասարակակարգ ստեղծելու դործում, դասակարգերի իրակատար մոլնչացման համար մղվող ամրոլղ պայքարում» (տե'ս հ. XXIV, էջ 336):

Այս է պրոլետարիատի դիկտատուրայի այն թեորիան, մոլր տվել է Լենինը:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան առանձնահատկութիւններէջ մեկն այն է, մոլր այդ հեղափոխութիւնը պրոլետարիատի դիկտատուրայի լենինյան թեորիայի կլասիկ կիրառումն է:

Միքանի ընկերներ յենթադրում են, թե այդ թեորիան դուտ «ոուսական» թեորիա յէ, մոլրը կապ ունի միայն ոուսաստանյան իրականութեան հետ: Այդ ճիշտ չէ: Այդ միանգամայն սխալ է: Խոսելով պրոլետարիատի ղեկավարած մոլ-պրոլետարական դասակարգերի աշխատավոր մասսաների մասին՝ Լենինը նկատի

ունի վո՛չ միայն ուսանական գյուղացիներին, այլև խորհրդային Միության ղեկավար մոտ անցյալում Ռուսաստանի գաղութներ ներկայացնող ծայրամասերի աշխատավորական տարրերին: Լենինն անդադար անդադմաբար, վոր Ռուսաստանի պրոլետարիատն առանց այդ այլադիմադրաների հետ դաշինք կնքելու չի կարողանա հաղթել: Ազգային հարցին վերաբերող իր հոգևածներում և կոմիտեներին կոնգրեսներում արտասանած իր ճառերում Լենինը բազմիցս ասել է, վոր համաշխարհային հեղափոխության հաղթությունն անհնարին է առանց առաջավոր յերկիրների պրոլետարիատի հեղափոխական դաշինքի, հեղափոխական բոլոր՝ ստրկացիության դաշինքի, հեղափոխական բոլոր՝ ստրկացիության աշխատավոր մասսաները: Ո՞ւմ հայտնի չէ, վոր գաղութների ազատագրման հարցը, ըստ եյուրյան, վոչ-պրոլետարական դասակարգերի աշխատավոր մասսաները ֆինանսական կապիտալի ճնշումից ու չահագործումից ազատելու հարցն է:

Բայց սրանից հետևում է, վոր պրոլետարիատի դիկտատուրայի լենինյան թեորիան զուտ «ուսանական» թեորիա չէ, այլ մի թեորիա յե, վորը պարտադիր է բոլոր յերկիրներին համար: Բոլշևիզմը միայն ուսանական յերևույթ չէ: «Բոլշևիզմը», — ասում է Լենինը, — «տակտիկայի տիպար է բոլորի համար» (տե՛ս հ. XXIII, էջ 386):

Սրանք են Հոկտեմբերյան հեղափոխության առաջին առանձնահատկության բնորոշ գծերը:

Ի՞նչպես է ընկ. Տրոցկու «պերմանենտ հեղափոխու-

թյան» թեորիայի բանը Հոկտեմբերյան հեղափոխության այս առանձնահատկության տեսակետից:

Ձենք ընդարձակաբանի ընկ. Տրոցկու 1905 թվականի դիրքի մասին, յերբ նա «պարզապես» մոռացել էր գյուղացիության՝ վորպես հեղափոխական ուժի՝ մասին, առաջադրելով «առանց ցարի, իսկ վառաշխարհային թյունը բանվորական» լողունգը, այսինքն՝ հեղափոխություն առանց գյուղացիության՝ լողունգը: Նույնիսկ ընկ. Ռադեկը, «պերմանենտ հեղափոխության» այդ դիվանագիտական պաշտպանը, այժմ հարկադրված է ընդունել, վոր «պերմանենտ հեղափոխությունը» 1905 թվականին նշանակում էր իրականությունից «ցատկում դեպի ողջ» (տե՛ս «Պրավդա», 1924 թվի դեկտեմբերի 14): Հիմա յերեկ բոլորն էլ ընդունում են, վոր այլևս չարժե դրադվել այդ «ցատկումով դեպի ողջ»:

Ձենք ընդարձակաբանի նաև ընկ. Տրոցկու պատերազմի ժամանակաշրջանի, ասենք, 1915 թվականի, դիրքի մասին, յերբ նա իր «Պայքար իշխանության համար» հոդվածում, յեննելով այն բանից, թե «մենք ապրում ենք իմպերիալիզմի դարաշրջանում», վոր իմպերիալիզմը «վո՛չ թե բուրժուական ազգն է հակադրում հին ուժիմին, այլ պրոլետարիատը՝ բուրժուական ազգին», յեկավ այն յեղրակացություն, վոր գյուղացիության հեղափոխական դերը պետք է նվազի, վոր հողի կոնֆիսկացիայի լողունգն արդեն չունի այն նշանակությունը, ինչ նա ուներ առաջներում (տե՛ս «1905 թվականը», էջ 289—292): Հայտնի յե, վոր Լենինը, քննության առնելով ընկ. Տրոցկու այդ հոդվածը, այն ժամանակ մեղադրում էր նրան «գյուղացիության

դերը» «Ժխտելու» համար, ասելով, վոր «Տրոցկին իրականում ողնում է Ռուսաստանի լիբերալ բանվորական քաղաքագետներին, վորոնք դյուղացիութան դերի «Ժխտում» ասելով՝ հասկանում են հեղափոխութան համար դյուղացիներին վորքի հանել չցանկանալը» (տե՛ս հ. XVIII, էջ 318) :

Այլևի լավ է անցնենք այս հարցի վերաբերյալ ընդ-Տրոցկու ավելի ուշ ժամանակվա աշխատություններին, ահա ժամանակաշրջանի աշխատություններին, յերբ պրոլետարական դիկտատուրան արդեն կարողացել էր հաստատվել և յերբ ընդ. Տրոցկին հնարավորություն ուներ գործով ստուգելու «պերմանենտ հեղափոխութան» իր թեորիան և ուղղելու իր սխալները: Վերջ-նենք ընդ. Տրոցկու «1905 թվականը» դրքի «Առաջա-բանը», վոր դրված է 1922 թվին: Ահա թե ինչ է ա-սում ընդ. Տրոցկին այդ «Առաջաբանում» «պերմանենտ հեղափոխութան» մասին.

«Հենց 1905 թվի հունվարի 9-ի և հոկտեմբերյան դրծադուլի արանքում ընկած ժամանակամիջոցում կազմավորվեցին հեղինա-կի այն հայացքները Ռուսաստանի հեղափոխական զարգացման բնույթի մասին, վորոնք ստացան «պերմանենտ հեղափոխութան» թեորիա անունը: Այդ խրթին անվանումն արտահայտում էր այն միտքը, թե ուսական հեղափոխությունը, վորի առաջ անմիջա-կանորեն բուրժուական նպատակներ են կանգնած, չի կարողանա, սակայն, կանգ առնել նրանց վրա: Հեղափոխությունը չի կարո-ղանա իր մերձավոր բուրժուական խնդիրները լուծել այլ կերպ, բայց յեթե իշխանության գլուխ կանգնեցնելով պրոլետարիատին: Իսկ վերջինս, իշխանությունն իր ձեռքն առնելով, հեղափոխու-թյան մեջ չի կարողանա իրեն սահմանափակել բուրժուական շրջանակներով: Ընդհակառակը, հենց իր հաղթությունն ապահո-վելու համար հարկ կլինի, վոր պրոլետարական ավանգարդն իր անբաժանելիության առաջին խիստ պահին ամենախոր ներխուժում-

ներ կատարի վո՛չ միայն ֆեոդալական, այլև բուրժուական սե-փականությունյան ներքը: Ընդ սմին նա քշմամական ընդհարումների մեջ կմանի վո՛չ միայն բուրժուազիայի բոլոր խմբավորումներէ հետ, վորոնք իրեն աջակցում էին իր հեղափոխական պայքարի առաջին պահին, այլև գյուղացիութան լայն մասսաների հետ, վորոնց աջակցությամբ նա իշխանության է հասել: Գյուղացիա-կան բնակչության մնող մեծամասնությունն ունեցող հետամնաց մի յերկրում բանվորական կառավարության դրություն հակասու-թյունները կարող են իրենց լուծումը գտնել միայն միջազգային մասշտաբով, պրոլետարիատի համաշխարհային հեղափոխութան ասպարիզում» (տե՛ս ընդ. Տրոցկու «1905 թվականը» դրքի վերը հիշատակված «Առաջաբանը»)¹:

Այսպես է ասում ընդ. Տրոցկին իր «պերմանենտ հեղափոխութան» թեորիայի մասին:

Իսկական է միայն բաղդատել այս ցիտատը Լենինի յերկերից վերը բերված պրոլետարիատի դիկտատու-րային վերաբերող ցիտատների հետ, վորպեսզի հատկա-նանք այն ամբողջ անդունդը, վոր բաժանում է պրո-լետարիատի դիկտատուրայի լենինյան թեորիան ընդ. Տրոցկու «պերմանենտ հեղափոխութան» թեորիայից:

Լենինը խոսում է պրոլետարիատի ու դյուղացիու-թյան աշխատավորական խավերի դաշինքի մա-սին, վորպես պրոլետարիատի դիկտատուրայի հիմ-քի մասին: Իսկ Տրոցկու մոտ ստացվում են «պրոլետա-րական ավանգարդի» «քշմամական ընդհարումներ» «գյուղացիութան լայն մասսաների» հետ:

Լենինը խոսում է պրոլետարիատի կողմից աշխատա-վորների ու շահագործվողների մասսաները ղեկավարե-լու մասին: Իսկ Տրոցկու մոտ ստացվում են «հակա-սուրյուններ բանվորական կառավարութան դրությա-ն»

¹ Ընդգծումն իմն է: Ի. Ստ.:

մեջ՝ դյուղացիական բնակչության ճնշող մեծամասնութիւնն ունեցող հետամնաց մի յերկրում»:

Ըստ Լենինի՝ հեղափոխութիւնն իր ուժերը քաղում է ամենից առաջ հենց Ռուսաստանի բանվորների ու դյուղացիներին միջից: Իսկ Տրոցկու մոտ այնպես է դուրս գալիս, վոր անհրաժեշտ ուժերը կարելի չէ քաղել միայն «պրոլետարիատի համաշխարհային հեղափոխութեան ասպարիզում»:

Իսկ ի՞նչպես վարվենք, յեթե միջադեպին հեղափոխութեանը վիճակիւմ է ուշացումով դալ: Մեր հեղափոխութեան համար լույսի վորեւէ նշույլ կա՞ր դեռ: Ընկ. Տրոցկին չի տալիս լույսի վորչ մի նշույլ, վորովհետեւ «հակասութիւնները բանվորական կառավարութեան դրութեան մեջ... կկարողանան իրենց լուծումը գտնել միայն... պրոլետարիատի համաշխարհային հեղափոխութեան ասպարիզում»: Ըստ այս պլանի՝ մեր հեղափոխութեան համար մնում է միայն մի հեռանկար. քաջ տալ իր դոյութիւնը սեփական հակասութիւններին մեջ և արմատի վրա փռել՝ համաշխարհային հեղափոխութեան սպասելով:

Ի՞նչ է պրոլետարիատի դիկտատուրան՝ ըստ Լենինի:

Պրոլետարիատի դիկտատուրան մի իշխանութիւն է, վոր հենվում է պրոլետարիատի ու դյուղացիութեան աշխատավոր մասսաների դաշինքի վրա, վորը կնքված է «կապիտալի լիակատար տապալման» համար, «սոցիալիզմի վերջնական ստեղծման ու ամբապնդման» համար:

Ի՞նչ է պրոլետարիատի դիկտատուրան՝ ըստ Տրոցկու:

Պրոլետարիատի դիկտատուրան մի իշխանութիւն է,

վորը «թշնամական ընդհարումներին մեջ» է մտնում «դյուղացիութեան լայն մասսաների» հետ և «հակասութիւններին» լուծումը վորոնում է միայն «պրոլետարիատի համաշխարհային հեղափոխութեան ասպարիզում»:

Ինչո՞ւ է տարբերվում «պերմանենտ հեղափոխութեան» այս «թեորիան» պրոլետարիատի դիկտատուրայի հեղափոխի ժխտման վերաբերյալ մենչևիզմի հայտնի թեորիայից:

Ըստ Եյուլթյան՝ վոչնչով:

Տարակույսներն անհնարին են: «Պերմանենտ հեղափոխութիւնը» դյուղացիական շարժման հեղափոխական հնարավորութիւնների սոսկական թերազնահատութիւնն է: «Պերմանենտ հեղափոխութիւնը» դյուղացիական շարժման մի այնպիսի թերազնահատութիւն է, վորը դեպի պրոլետարիատի դիկտատուրայի լենինյան թեորիայի ժխտումն է տանում:

Ընկ. Տրոցկու «պերմանենտ հեղափոխութիւնը» մենչևիզմի ալյատեսակութիւնն է:

Այսպես է բանը Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան առաջին առանձնահատկութեան վերաբերմամբ:

Վորո՞նք են Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան յերկրորդ առանձնահատկութեան բնորոշ գծերը:

Ուսումնասիրելով իմպերիալիզմը, մանաւանդ պատերազմի ժամանակաշրջանում, Լենինը հանդէս կապել տալիսական յերկիրների տնտեսական ու քաղաքական զարգացման անհավասարաչափութեան, թուլեքաձեւութեան որեւեմին: Ըստ այդ որեւեմի իմաստի՝ ձեռնարկութիւններին, տրեստներին, արդյունաբերութեան ճյուղերին ու առանձին յերկիրներին զարգացումը կատարվում է

վոր՝ թե հավասարաչափ կերպով, վոր՝ թե սահմանված հերթականությամբ կարգով, վոր՝ թե այնպես, վոր մի տրեստը, արդյունաբերության մի ճյուղը կամ մի յերկիրն ամբողջ ժամանակ առջևից դնան, իսկ մյուս տրեստները կամ յերկիրները հաջորդականորեն մեկը մյուսի հետևից՝ հետ մնան, — այլ թուիչքածե՝ մի շարք յերկիրներով դարգացման մեջ տեղի ունեցող ընդհատումներով ու մյուս յերկիրներով դարգացման մեջ տեղի ունեցող թուիչքներով դեպի առաջ: Ընդամին հետ մնացող յերկիրները հին դիրքերը պահպանելու «միանգամայն որինական» ձգտումը և առաջ ցատկած յերկիրները՝ նոր դիրքեր զավթելու նույնքան «որինական» ձգտումն ունենում են այն հետևանքը, վոր իմպերիալիստական յերկիրների սրատերազմական ընդհարումներն անխուսափելի անհրաժեշտություն են հանդիսանում: Այդպես պատահեց, որինակ, Գերմանիային, վորը կես դար առաջ, Ֆրանսիայի ու Անգլիայի հետ համեմատած, մի հետամնաց յերկիր էր: Նույն այդ քանը պետք է ասել Ճապոնիայի մասին՝ Ռուսաստանի հետ համեմատած: Սակայն հայտնի յե, վոր արդեն XX դարի սկզբին Գերմանիան ու Ճապոնիան այնքան եյին առաջ ցատկել, վոր առաջինը կարողացել էր անցնել Ֆրանսիայից ու սկսել էր նեղել Անգլիային համալսարհային շուկայում, իսկ յերկրորդը՝ Ռուսաստանին: Հենց այդ հակասություններից էլ, ինչպես հայտնի յե, ծագեց մոտ անցյալի իմպերիալիստական սրատերազմը:

Այդ օրենքը յեղնում է նրանից, վոր

1) «Կապիտալիզմը վերածել է մի բուռն «առաջավոր» յերկիրների կողմից յերկրագնդի բնակչության հակայական մեծամասնությունը զաղութային ճնշման ու

Ֆինանսական խեղդման յենթարկելու համալսարհային սխտեմի» (տե՛ս Լենինի «Իմպերիալիզմի» Փրանսական հրատարակության առաջաբանը, հ. XIX, էջ 74):

2) «Այդ «ավարի» բաժանումը կատարվում է համալսարհային հզոր, վոտից-գլուխ գինված յերկու-յերեք գիշատիչների (Ամերիկա, Անգլիա, Ճապոնիա) միջև, վորոնք իրենց ավարը բաժանելու համար մղած իրենց սրատերազմի մեջ են քաշում ամբողջ յերկրագունդը» (տե՛ս նույն տեղը):

3) Հակասությունների աճումը Ֆինանսական ճնշման համալսարհային սխտեմի ներսում և ուղղմական ընդհարումների անխուսափելիությունը տանում են դեպի այն, վոր իմպերիալիզմի համալսարհային ճակատը հեղափոխության համար դառնում է դյուրախոցելի, իսկ այդ ճակատի ճեղքումն առանձին յերկիրների կողմից՝ հալանական:

4) Այդ ճեղքումն ամենից ավելի հալանական կերպով կարող է տեղի ունենալ այն կետերում և այն յերկիրներում, վորտեղ իմպերիալիստական ճակատի չղթան ավելի թույլ է, այսինքն՝ վորտեղ իմպերիալիզմն ամենից քիչ է վոտված, իսկ հեղափոխության համար ծավալվելն ամենից հեշտ է:

5) Դրա համար էլ սոցիալիզմի հաղթությունը մի յերկրում, — յեթե այդ յերկիրը նույնիսկ պակաս է դարդացած կապիտալիստորեն, իսկ կապիտալիզմը պահպանվել է մյուս յերկիրներում, յեթե այդ յերկիրները կապիտալիստորեն նույնիսկ ավելի յեն դարդացած, — իրովին հնարավոր է ու հալանական:

Սրանք են՝ յերկու խոսքով առած՝ պրոլետարական հեղափոխութեան լենինյան թեորիայի հիմունքները:

Վո՞րն և Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան յերկրորդ առանձնահատկութիւնը:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան յերկրորդ առանձնահատկութիւնն այն և, վոր այդ հեղափոխութիւնը պրոլետարական հեղափոխութեան լենինյան թեորիան պրակտիկայում կիրառելու տիպարն և:

Ով չի հասկացել Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան այս առանձնահատկութիւնը, նա յերբեք չի հասկանաւ վո՞չ այդ հեղափոխութեան ինտերնացիոնալ բնութիւնը, վո՞չ նրա միջազգային հակադասական հղորդութիւնը, վո՞չ նրա յուրորինակ արտաքին քաղաքականութիւնը:

«Տնտեսական ու քաղաքական զարգացման անհավասարադասութիւնը, —ասում և Լենինը,—կապիտալիզմի անպայմանական որեւնէ և: Այստեղից հետեւում և, վոր սոցիալիզմի հաղթութիւնը հնարավոր և սկզբում միջանի կամ նույնիսկ մի՝ առանձին վերջրած՝ կապիտալիստական յերկրում: Այդ յերկրի հաղթած պրոլետարիատը, եքսպրոպրիացիայի յենթարկելով կապիտալիստներին և իր յերկրում սոցիալիստական արտադրութիւն կազմակերպելով՝ փոքրի կենքեր մնացած, կապիտալիստական աշխարհի դէմ՝ իր կողմը դրաւելով մյուս յերկիրներին ճնշված դասակարգերին, այդ յերկիրներում ապստամբութիւն բարձրացնելով կապիտալիստներին դեմ, անհրաժեշտութեան դեպքում նույնիսկ ռադիկալական ուժով հանդես դաւով շահագործող դասակարգերի և նրանց պետութիւնների դեմ»: Վորովհետև «անհնարին և ազդերի ազատ միավորումը սոցիալիզմի մեջ առանց սոցիալիստական համարապետութիւնների շատ թե քիչ յերկարատեւ, համառ պայքարի՝ հետամնաց պետութիւնների դեմ» (տե՛ս հ. XVIII, էջ 232—233):

Բոլոր յերկիրներին ոպորտունիստները պնդում են, թե պրոլետարական հեղափոխութիւնը կարող և սկըս-

վել—յեթե նա, ըստ նրանց թեորիայի, ընդհանրապես պետք և վորեւ տեղ սկսվի—միայն արդիւնաբերակաւ նորեն զարգացած յերկիրներում, թե վորքան ավելի յեն զարգացած այդ յերկիրներն արդիւնաբերական տեսակետից, այնքան ավելի շանսեր կան սոցիալիզմի հաղթութեան համար, ընդ վորում մի յերկրում, այն և կապիտալիստներն քիչ զարգացած յերկրում, սոցիալիզմի հաղթելու հնարավորութիւնը նրանք բացառում են իբրև միանգամայն անհաւանական մի բան: Լենինը դեռևս պատերազմի ժամանակ, հենվելով իմպերիալիստական պետութիւնների անհավասարաչափ զարգացման որեւքի վրա, ոպորտունիստներին հակադրում և պրոլետարական հեղափոխութեան իր թեորիան այն մասին, վոր սոցիալիզմը կարող և հաղթել մի յերկրում, յեթե նույնիսկ այդ յերկիրը կապիտալիստներն պակաս և զարգացած:

Հայտնի յե, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան ամբողջապես հաստատեց պրոլետարական հեղափոխութեան լենինյան թեորիայի ճշտութիւնը:

Ի՞նչպես և ընկ. Տրոցկու «պերմանենտ հեղափոխութեան» բանը պրոլետարական հեղափոխութեան լենինյան թեորիայի տեսակետից:

Վերցնենք ընկ. Տրոցկու «Մեր հեղափոխութիւնը» (1906 թ.) բրոշյուրը: Ընկ. Տրոցկին գրում և.

«Առանց յեւրոպական պրոլետարիատի պետական ուղղակի աջակցութեան՝ Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը չի կարողանա իշխանութիւնը պահել և իր ժամանակավոր տիրապետութիւնը վերածել յերկարատեւ սոցիալիստական դիկտատուրայի: Սրա նկատմամբ մի բոպե անգամ չի կարելի կասկածել» (տե՛ս «Մեր հեղափոխութիւնը», էջ 278):

Ինչի՞ մասին ե խոսում այս ցիտատը: Հենց այն մասին, վոր սոցիալիզմի հաղթութիւնը մի յերկրում, տվյալ դեպքում՝ Ռուսաստանում, անհնարին ե «առաջ յեվրոպական պրոլետարիատի պետական ուղղակի աջակցութեան», այսինքն՝ մինչև յեվրոպական պրոլետարիատի կողմից իշխանութիւն նվաճելը:

Ի՞նչ ընդհանուր բան կա այս «Թեորիայի» ե Լենինի այն դրույթի միջև, վոր հնարավոր ե սոցիալիզմի հաղթանակը «մեկ՝ առանձին վերցրած՝ կապիտալիստական յերկրում»:

Պարզ ե, վոր այստեղ ընդհանուր վոչինչ չկա:

Բայց յենթադրեմք, թե ընկ. Տրոցկու այս բրոշյուրը, վոր հրատարակվել ե 1906 թվականին, յերբ դեռ վար եր վորոշել մեր հեղափոխութեան բնույթը, ակամաս սխալներ ե պարունակում ե վոչ-լիովին ե համապատասխանում ընկ. Տրոցկու ամէլի ուշ ժամանակաշրջանի հայացքներին: Քննութեան առնենք ընկ. Տրոցկու մեկ ուրիշ բրոշյուրը, նրա «Հատուկ ծրագիրը», վորը լույս ե ընծայվել 1917 թ. Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան նախորդակին ե այժմ (1924 թ.) վերահրատարակվել ե «1917» գրքում: Այս բրոշյուրում ընկ. Տրոցկին քննադատում ե պրոլետարական հեղափոխութեան լենինյան թեորիան մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթելու մասին ե նրան հակադրում ե Յեվրոպայի Միացյալ Նահանգների լոգունդը: Նա պնդում ե, թե սոցիալիզմի հաղթութիւնը մի յերկրում անհնարին ե, թե սոցիալիզմի հաղթութիւնը հնարավոր ե վորպէս Յեվրոպայի միավորված ու Յեվրոպայի Միացյալ Նահանգներ կազմած միջանի հիմնական յերկիրների (Անգլիա, Ռուսաստան, Գերմանիա) հաղթութիւն

միայն, կամ այդ հաղթութիւնը բոլորովին անհնարին ե: Նա ուղղակի ասում ե, վոր «հաղթական հեղափոխութիւնը Ռուսաստանում կամ Անգլիայում անհնարեալ յե առանց Գերմանիայի հեղափոխութեան, ե ընդհակառակը» (տե՛ս «1917», ընկ. Տրոցկու Յերկրի III հ., մ. 1, էջ 89):

«Պատմական փոքրիշտե կոնկրետ միակ նկատուումը Միացյալ Նահանգների լոգունդի դեմ, — ասում ե ընկ. Տրոցկին, — ձեռնարկվել ե շվեյցարական «Սոցիալ-դեմոկրատ»-ում (բուլշե-վիկների այն ժամանակվա կենտրոնական օրգանը: Ի. Ստ.) հետևյալ ֆրազի մէջ. «Տնտեսական ու քաղաքական զարգացման անհավասարաչափութիւնը կապիտալիզմի անպայմանական որենքն»»: «Սոցիալ-դեմոկրատն» այստեղից անում եր այն հետևութիւնը, վոր հնարավոր ե սոցիալիզմի հաղթութիւնը մի յերկրում ե վոր այդ պատճառով կարիք չկա պրոլետարիատի դիտատուրան յուրաքանչյուր առանձին պետութեան մէջ պայմանավորել Յեվրոպայի Միացյալ Նահանգների ստեղծումով: Վոր տարբեր յերկրների կապիտալիստական զարգացումն անհավասարաչափ ե, այդ միանգամայն անվիճելի դատողութիւն ե: Բայց այդ անհավասարաչափութիւնն ինքը միանգամայն անհավասարաչափ ե: Անգլիայի, Ավստրիայի, Գերմանիայի կամ Ֆրանսիայի կապիտալիստական մակարդակը միատեսակ չե: Բայց Աֆրիկայի ու Ասիայի հետ համեմատած՝ այդ բոլոր յերկրները ներկայացնում են կապիտալիստական «Յեվրոպա», վորը հասունացել ե սոցիալական հեղափոխութեան համար: Վոր վո՛չ մի յերկիր իր պայքարում չպետք ե «սպասի» ուրիշներին — այժմ տարրական մի միտք ե, վորն ողտակար ու անհրաժեշտ ե կրեկնել, վորպէսզի զուգահեռ ինտերնացիոնալ դրժողութեան դադափարը չնենգափոխվի ինտերնացիոնալ սպասողական անգործութեան դադափարով: Ուրիշներն չսպասելով՝ մենք սկսում ե շարունակում ենք պայքարն ողղային հողի վրա, լիովին հավատացած լինելով, վոր մեր նախաձեռնութիւնը զարկ կտա մյուս յերկրներում տեղի ունեցող պայքարին. իսկ յեթե այդ տեղի չունենար, ապա անհուսալի կլինէր կարծել — այս են վկայում թե՛ պատմութեան փոքձը, թե՛ թեորիական նկատուումները, —

վոր, որինակ, հեղափոխական Ռուսաստանը կարող կլինի դիմա-
նալ պահպանողական Յեվրոպայի հանդեպ, կամ սոցիալիստական
Գերմանիան կարող կլինի մեկուսացած մնալ կապիտալիստական
աշխարհում» (տե՛ս ընկ. Տրոցկու Յերկերի 4. III, մ. 1,
էջ 89—90) :

Ինչպես տեսնում եք, մեր առջևն է Յեվրոպայի հիմ-
նական յերկիրներում սոցիալիզմի միաժամանակ հաղ-
թելու նույն թեորիան, վորը, իբրև կանոն, բացառում
է հեղափոխության լենինյան թեորիան՝ մի յերկրում
սոցիալիզմի հաղթելու մասին :

Ինչ խոսք, վոր սոցիալիզմի լիակատար հաղթության
համար, հին կարգերի վերականգնումից լիակատար
յերաշխիք ունենալու համար անհրաժեշտ են միջանի
յերկիրների պրոլետարների միահամուռ ջանքերը : Ինչ
խոսք, վոր առանց Յեվրոպայի պրոլետարիատի աջակ-
ցության մեր հեղափոխությանը, Ռուսաստանի պրոլե-
տարիատը չեր կարողանա դիմակայել (устоять) ընդ-
հանուր ճնշմանը, ճիշտ այնպես, ինչպես և Արևմուտքի
հեղափոխական շարժումն առանց Ռուսաստանի հեղա-
փոխության աջակցության չեր կարող դարձանալ այն
տեմպով, վորով նա սկսեց դարձանալ Ռուսաստանում
պրոլետարական դիկտատուրա հաստատվելուց հետո :
Ինչ խոսք, վոր մեզ աջակցություն է հարկավոր : Բայց
ի՞նչ բան է արևմտա-յեվրոպական պրոլետարիատի
աջակցությունը մեր հեղափոխությանը : Յեվրոպական
բանվորների համակրանքը դեպի մեր հեղափոխություն-
ը, նրանց պատրաստակամությունը՝ խափանելու իմ-
պերիալիստների՝ ինտերվենցիայի վերաբերյալ պլան-
ները—այս ամենն աջակցությունն է արդյոք, լուրջ
ոգնությո՞ւն : Անպայման՝ այո՛ : Առանց այդպիսի

աջակցության, առանց վո՛չ միայն յեվրոպական բան-
վորների, այլև դադութային ու կախյալ յերկիրների
այդպիսի աջակցության, այդպիսի ոգնության՝ Ռու-
սաստանի պրոլետարական դիկտատուրայի բանը
գոյնար կլիներ : Արդյո՞ք մինչև այժմ բավական է յե-
ղել այդ համակրանքը և այդ ոգնությունը, վորը միա-
ցած է մեր կարմիր բանակի հզորության հետ և Ռու-
սաստանի բանվորների ու դուշապիկների՝ սոցիալիս-
տական հայրենիքը կրծքով պաշտպանելու պատրաստա-
կամության հետ, — արդյո՞ք այս ամենը բավական է
յեղել, վորպեսզի հետ մղենք իմպերիալիստների դրոհ-
ները և անհրաժեշտ պայմաններ նվաճենք լուրջ շինա-
բարական աշխատանքի համար : Այո՛, բավական է յե-
ղել : Այդ համակրանքն աճո՞ւմ է արդյոք, թե նվազում
է : Անպայման աճում է : Այդպիսով՝ մենք ունե՞նք
արդյոք բարենպաստ պայմաններ վո՛չ միայն նրա հա-
մար, վորպեսզի առաջ շարժենք սոցիալիստական
տնտեսություն կազմակերպելու գործը, այլև նրա հա-
մար, վորպեսզի, մեր հերթին, աջակցություն ցույց
տանք ինչպես արևմտա-յեվրոպական բանվորներին,
այնպես ել Արևելքի ճնշված ժողովուրդներին : Այո՛,
ունենք : Դրա մասին պերճախոս կերպով վկայում է
պրոլետարական դիկտատուրայի յոթնամյա պատմու-
թյունը Ռուսաստանում : Կարելի՞ յե արդյոք ժխտել,
վոր աշխատանքային հուժկու վերելքը մեղմանում չէր—
վել է արդեն : Վո՛չ, չի կարելի ժխտել :

Այս ամենից հետո ի՞նչ նշանակություն կարող է
ունենալ ընկ. Տրոցկու հայտարարությունն այն մա-
սին, թե հեղափոխական Ռուսաստանը չեր կարող դե-
մոկայել պահպանողական Յեվրոպայի հանդեպ :

Դա կարող է միայն մի նշանակութիւն ունենալ.— նախ՝ ընկ. Տրոցկին չի զգուս մեր հեղափոխութեան ներքին հոգրութիւնը. յերկրորդ՝ ընկ. Տրոցկին չի հասկանում այն բարոյական աջակցութեան անգնահատելի նշանակութիւնը, վոր մեր հեղափոխութեանը ցույց են տալիս Արեմուտքի բանվորներն ու Արեւելքի դուռացիները. յերրորդ՝ ընկ. Տրոցկին չի կարողանում ըմբռնել այն ներքին անկարգութիւնը, վորը ներկայումս մաշում է իմպերիալիզմին:

Տարվելով պրոլետարական հեղափոխութեան լենինյան թեորիայի քննադատութեամբ՝ ընկ. Տրոցկին անակնկալորեն դիտովին ջախջախեց իրեն 1917 թվին լույս տեսած և 1924 թվին վերահրատարակված իր «Հաշտութեան ծրագիր» բրոշյուրում:

Բայց դուցե հնացել է ընկ. Տրոցկու նախ ԽՍՀՄ բրոշյուրը, վորեւ պատճառով դադարելով նրա այժմյան հայացքներին համապատասխանելուց: Վերցնենք ընկ. Տրոցկու ավելի ուշ ժամանակների աշխատութիւնները, վորոնք գրվել են այն ժամանակ, յերբ պրոլետարական հեղափոխութիւնը հաղթել էր մի յերկրում, Ռուսաստանում: Վերցնենք, որինակ, «Հաշտութեան ծրագիր» բրոշյուրի նոր հրատարակութեան ընկ. Տրոցկու «Վերջաբանը», վոր գրված է 1922 թվականին: Ահա թե ինչ է դրում նա այդ «Վերջաբանում».

«Հաշտութեան ծրագրում» միջանի անգամ կրկնվող այն պնդումը, թե պրոլետարական հեղափոխութիւնը չի կարող հաղթականորեն ավարտվել ազգային շրջանակներում, թերեւ, ընթացողներից վրմանց համար հերքված թվա մեր Խորհրդային Հանրապետութեան համարյա հեղափոխութեան արդիւնք: Այն իստուր, վոր ամբողջ յեղափոխութիւնն անհիմն կլինէր: Այն իստուր, վոր ամբողջ աշխարհի դեմ բանվորական պետութիւնը կանդուն մնաց մի

յերկրում, այն եւ հետամնաց մի յերկրում, վկայում է պրոլետարիատի հսկայական հոգրութեան մասին, վորն ուրիշ, ավելի առաջավոր, ավելի քաղաքակիրթ յերկրներում ընդունակ կլինի հիւսիս հրաշքեր դրծելու: Բայց պաշտպանելով ու պահպանելով մեզ քաղաքական ու ռադմական իմաստով, վորպէս պետութիւն, մենք սոցիալիստական հասարակութեան ստեղծման Հասանք և նույնիսկ շմտեցանք... Գանի դեռ մնացած յեկրոպական պետութիւններում իշխանութեան գլուխ կանգնած է բուրժուազիան, մենք, պայքարելով տնտեսական մեկուսացման դեմ՝ ստիպված ենք համաձայնութիւն վորոնք կապիտալիստական աշխարհի հետ. միևնույն ժամանակ կարելի չէ վստահ կերպով ասել, վոր այդ համաձայնութիւնները, լափազուն դեպքում, կարող են ողնել մեզ բժշկելու այս կամ այն տնտեսական վերքերը, անկու այս կամ այն քայլը դեպի առաջ, բայց վոր սոցիալիստական տնտեսութեան իսկական վերելքը Ռուսաստանում հնարավոր կդառնա Յեկրոպայի կարեւորագոյն յերկրներում պրոլետարիատի կազմելուց ետո միայն»¹ (տե՛ս ընկ. Տրոցկու Յերկերի հ. III, մ. 1, էջ 92—93):

Այսպէս է ասում ընկ. Տրոցկին՝ ակնհայտորեն մեղանչելով իրականութեան դեմ և համաւորեն ջանալով փրկել «պեմանենտ հեղափոխութիւնը» վերջնական կործանումից:

Դուրս է դալիս, վոր, ինչպէս եւ շուտ ու մուռ դաս, սոցիալիստական հասարակութեան ստեղծման վրճ միայն «չենք հասել», այլ մինչև անգամ «չենք եւ մոտեցել»: Բանից դուրս է դալիս, վոր վրմանք «կապիտալիստական աշխարհի հետ համաձայնութիւնների դալու» հույս են ունեցել, բայց պարզվում է, վոր այդ համաձայնութիւններից նույնպէս բան դուրս չի դալիս, վորովհետեւ, ինչպէս եւ շուտ ու մուռ դաս, «սոցիալիստական տնտեսութեան իսկական վերելք» չես

¹ Ընդգծումն իմն է: Ի. Ստ.:

Մինչև այժմ սովորաբար նշում ենք «պերմանենտ հեղափոխություն» թեորիայի մի կողմը—գյուղացիական շարժման հեղափոխական հնարավորություններին չհամատարը։ Այժմ, արդարացի լինելու համար, այդ կողմն անհրաժեշտ է լրացնել մյուս կողմով—Ռուսաստանի պրոլետարիատի ուժերին ու ընդունակություններին չհամատարով։

Ինչով է տարբերվում ընկ. Տրոցկու թեորիան մենչևիզմի սովորական թեորիայից այն մասին, թե սոցիալիզմի հաղթությունը մի յերկրում, այն ել հետամնաց յերկրում, անհնարին է առանց պրոլետարական հեղափոխության նախապես հաղթելուն «Արևմտյան Ֆեմրոսայի հիմնական յերկիրներում»։

Ըստ էության՝ վոչնչով։

Տարակույսներն անհնարին են։ Ընկ. Տրոցկու «պերմանենտ հեղափոխություն» թեորիան մենչևիզմի այլատեսակությունն է։

Վերջին ժամանակներս մեր մամուլում յերեան են յեկել փտած դիվանագետներ, վորոնք ջանում են «պերմանենտ հեղափոխություն» թեորիան անցկացնել վորպես լենինիզմի հետ համատեղելի ինչ—վոր մի բան։ Իհարկե, ասում են նրանք, այդ թեորիան անպետք դուրս յեկավ 1905 թվականին։ Բայց ընկ. Տրոցկու խառն այն է, վոր նա այն ժամանակ առաջ եր վազել, փորձելով 1905 թվականի իրադրություն նկատմամբ կիրառել այն, ինչ վոր այն ժամանակ չեր կարելի կիրառել։

Բայց հետադարձ, ասում են նրանք, որինակ՝ 1917 թվականի հոկտեմբերին, յերբ հեղափոխությունը կա-

րողացել եր լիովին հասունանալ, ընկ. Տրոցկու թեորիան իբր թե միանգամայն իր տեղում դուրս յեկավ։ Դժվար չե կռահել, վոր այդ դիվանագետներից ամենազխամորն ընկ. Ռադեկն է։ Ձեք հաճի արդյոք ունկնդրել։

Պատերազմն անդունդ փորեց հող նվաճելու ու հաշտության ձգտող գյուղացիության և մանր բուրժուական կուսակցությունների միջև. պատերազմը գյուղացիությանը հանձնեց բանվոր դասակարգի և նրա ավանգարդի՝ բոլշևիկների կուսակցության զեկավարությունը։ Հնարավոր դարձավ վո՛չ թե բանվոր դասակարգի ու գյուղացիության զիկտատուրան, այլ գյուղացիության վրա հենվող բանվոր դասակարգի զիկտատուրան։ Այն, ինչ վոր Ռուս Լուքսեմբուրգն ու Տրոցկին 1905 թվականին առաջադրում էին լենինի դեմ (այսինքն «պերմանենտ հեղափոխություն»։ Ի. Ստ.), իրականում պատմական զարգացման յերկրորդ ետապ դուրս յեկավ» (տե՛ս «Պրավդա» 1924 թ. փետրվարի 21, № 42)։

Այստեղ յուրաքանչյուր խոսքը խարդախումն է։

Ծիշտ չե, թե պատերազմի ժամանակ «հնարավոր դարձավ վո՛չ թե բանվոր դասակարգի ու գյուղացիության զիկտատուրան, այլ գյուղացիության վրա հենվող բանվոր դասակարգի զիկտատուրան»։ Իրապես 1917 թվականի փետրվարյան հեղափոխությունը եր պրոլետարիատի ու գյուղացիության զիկտատուրայի իրականացումը, վոր յուրատեսակ կերպով միահռչակված եր բուրժուազիայի զիկտատուրայի հետ։

Ծիշտ չե, թե «պերմանենտ հեղափոխություն» թեորիան, վորի մասին ընկ. Ռադեկն ամօթխածությամբ լուծում է, 1905 թ. Ռուս Լուքսեմբուրգն ու Տրոցկին են առաջադրել։ Իրապես այդ թեորիան առաջադրել են Պարվուսն ու Տրոցկին։ Այժմ, տառն ամիս անց, էլին Պարվուսն ու Տրոցկին։

ընկ. Ռադեկին ուղղում է իրեն՝ հարկավոր համարելով
հայհոյել Պարվուսին «պերմանենտ հեղափոխութեան»
համար (տե՛ս նրա հոդվածը Պարվուսի մասին «Պրավ-
դա»-յում)։ Բայց արդարութեամբ պահանջում է ընկ.
Ռադեկից, վոր հայհոյանքի յենթարկվի նաև Պարվու-
սի կոմպանիոնը—ընկ.Տրոցկին։

Ճիշտ չէ, թե 1905 թվի հեղափոխութեան կողմից
դեն չպրտված «պերմանենտ հեղափոխութեամբ» ուղիղ
դուրս յեկավ «պատմական զարգացման յերկրորդ ետա-
պում», այսինքն Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան ժա-
մանակ։ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան ամբողջ ըն-
թացքը, նրա ամբողջ զարգացումը ցույց տվին ու ա-
պացուցեցին «պերմանենտ հեղափոխութեան» թեորիա-
յի լիակատար սնանկութեամբ, նրա լիակատար անհա-
մատելիութեամբ լենինիզմի հիմունքների հետ։

Քաղցրիկ ճառերով ու փոսած դիվանադիտութեամբ
չես ծածկի այն լայներախ անդունդը, վոր ընկած է
«պերմանենտ հեղափոխութեան» թեորիայի և լենինիզ-
մի միջև։

III. ԲՈՂՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՏԱԿՏԻԿԱՅԻ ՄԻ ՓԱՆԻ Ս.ՌԱՆՁՆԱՀԱՍԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ

Վորպեսզի հասկանանք բոլշևիկներին՝ Հոկտեմբերի
նախապատրաստման ժամանակաշրջանի տակտիկան,
անհրաժեշտ է, վոր պարզենք մեզ համար այդ տակտի-
կայի դոնե միջանի առանձնապես կարևոր առանձնա-
հատկութեանները։ Այդ առավել ևս անհրաժեշտ է
այն պատճառով, վոր բոլշևիկներին տակտիկային վե-

րաբերող բաղձաթիվ բրոշյուրներում հաճախ չըջանց-
վում են հենց այդ առանձնահատկութեանները։

Այդ ի՞նչ առանձնահատկութեաններ են։

Առաջին առանձնահատկութեանը։ Յեթե լսես ընկ.
Տրոցկուն, կարելի չէ կարծել, թե Հոկտեմբերի նախա-
պատրաստման պատմութեան ունի ընդամենը յերկու
ժամանակաշրջան—հետախուզման ժամանակաշրջան և
սպասումաբութեան ժամանակաշրջան, իսկ ինչ դրանից ա-
վելի չէ, այն ի չարեն է։ Ի՞նչ բան է 1917 թվի ապրիլ-
յան մանիֆեստացիան։ «Ապրիլյան մանիֆեստացիան,
վորն ավելի «ձախ» ընթացավ, քան հարկն էր, մի հե-
տախուզական արտելք էր՝ ստուգելու համար մասսա-
ների տրամադրութեանն ու փոխհարաբերութեանները
նրանց ու խորհրդային մեծամասնութեան միջև» (տե՛ս
ընկ. Տրոցկու Յեթեմբերի 4. III, մ. 1, էջ XXVII)։ Իսկ
ի՞նչ բան է 1917 թվի հուլիսյան ցույցը։ Ընկ. Տրոց-
կու կարծիքով՝ «ըստ ելութեան այս անգամ ել դործը
հանդեց նոր, ավելի լայն հետախուզութեան՝ չարժման
նոր, ավելի բարձր ետապում» (տե՛ս նույն տեղը, էջ
XXXII)։ Ինչ ասել կուզի, վոր 1917 թվի հուլիսյան
ցույցը, վոր սարքվեց մեր վրասակցութեան պահանջով,
ըստ ընկ. Տրոցկու պատկերացման՝ առավել ևս օղետք
է կոչվի «հետախուզութեան»։

Այսպիսով՝ դուրս է գալիս, վոր բոլշևիկներն ար-
դեն 1917 թվականի մարտին ունեյին պատրաստի քա-
ղաքական բանակ՝ բաղկացած բանվորներից ու գյուղա-
ցիներից, և յեթե այդ նրանք դործի չեյին դնում ապրա-
ստաբութեան համար վո՛չ ապրիլին, վո՛չ հուլիսին, վո՛չ
եւ հուլիսին, այլ դրադվում էյին լուկ «հետախուզու-

թշամբ», ապա այդ այն պատճառով, և միմիայն այն պատճառով եր, վոր «Հետախուզութեան տվյալներն» այն ժամանակ նպատակովոր «ցուցմունքներ» չեյին տալիս:

Ինչ առել կուզի, վոր մեր կուսակցութեան քաղաքական տակտիկայի այս պարզեցված պատկերացումը վոչ այլ ինչ է, բայց յեթե սովորական ռազմական տակտիկայի շփոթումը բուլչեիկներին հեղափոխական տակտիկայի հետ:

Իրապես այդ բոլոր ցույցերն, ամենից առաջ, արդյունք եյին մասսաների տարերային ճնշման, արդյունք եյին մասսաների բուն կերպով փողոց ձգտող զայրույթի բնդեմ պատերազմի:

Իրապես կուսակցութեան դերն այստեղ հանդում եր մասսաների տարերայնորեն ծագող յեղույթներին ձևավորմանն ու ղեկավարմանը՝ բուլչեիկներին հեղափոխական լողուններին դծով:

Բուլչեիկներն իրապես չունեյին, և 1917 թվի մարտին չեյին ել կարող ունենալ, քաղաքական պատրաստի բանակ: Բուլչեիկները միայն ստեղծում եյին այդպիսի բանակ (և այն, վերջապես, ստեղծեցին մինչև 1917 թվի հոկտեմբերը) դատարարների կալի ու ընդհարումների ընթացքում՝ 1917 թվի ապրիլից մինչև հոկտեմբերը, ստեղծում եյին այն թե՛ ապրիլյան մանիֆեստացիայի միջոցով, թե՛ հունիսյան ու հուլիսյան ցույցերի միջոցով, թե՛ չրջանային ու համաքաղաքային դումաների ընտրութունների միջոցով, թե՛ կորնիլովչիկայի դեմ պայքարելու միջոցով, թե՛ խորհուրդները նվաճելու միջոցով: Քաղաքական բանակն այն չէ, ինչ վոր ռազմական բանակն է: Յեթե վինվո-

րական հրամանատարութիւնը պատերազմի յե դիմում՝ ձեռքին արդեն պատրաստի բանակ ունենալով, ապա կուսակցութիւնն ստիպված է իր բանակն ստեղծել բուն իսկ պայքարի ընթացքում, դատարարների ընդհարումների ընթացքում, այն չափով, ինչ չափով իրենք մասսաները սեփական փորձով համոզվում են կուսակցութեան լողուններին ճշտութեանը, նրա քաղաքականութեան ճշտութեանը:

Իհարկէ, ամեն մի այդպիսի ցույց դրա հետ մեկտեղ տալիս եր աչքից թաքնված ուժերի հարաբերակցութիւններին փորոշ լուսարանում, վորոշ հետախուզում, բայց հետախուզութիւնն այստեղ վո՛չ թե ցույցի շարժառիթն եր, այլ նրա բնական հետեւեքը:

Վերլուծելով հոկտեմբերի ապստամբութեան նախորեյին յեղած անցքերը ու դրանք համեմատելով ապրիլ—հուլիսի անցքերին հետ՝ Լենինն ասում է.

«Բանը հենց այնպես չէ, ինչպես եր ապրիլի 20—21-ից, հունիսի 9-ից, հուլիսի 3-ից առաջ, վորովհետեւ այն ժամանակ տարերային հազում եր, վորը մենք վորպես կուսակցութիւն կա՛մ չեյինք ըմբռնում (ապրիլի 20-ին), կա՛մ հետ եյինք պահում ու ձեւավորում իրեւ խաղաղ ցույց (հունիսի 9-ին և հուլիսի 3-ին): Վորովհետեւ այն ժամանակ մենք լավ դիտեյինք, վոր խորհուրդները դեռս մեզը չեն, վոր դուռապիները դեռս հալածում են լիբերալն—չեքոմիսն ուղուն և վո՛չ թե բուլչեիկյան ուղուն (ապստամբութեանը), վոր, հետեւաբար, ժողովրդի մեծամասնութիւնը մեր կողմը լինել չի կարող, վոր, հետեւաբար, ապստամբութիւնը վաղաժամ է» («տե՛ս հ. XXI, էջ 345»):

Պարզ է, վոր միմիայն «հետախուզութեամբ» հետեւելու չէս կարող:

Բանը, ակներեւաբար, «հետախուզութիւնը» չէ, այլ այն, վոր

1) Հոկտեմբերի նախապատրաստման ամբողջ ժամանակաշրջանում կուսակցությունն իր պայքարի մեջ անընդառանձն հենվում էր մասսայական հեղափոխական շարժման տարերային վերելքի վրա:

2) Հենվելով տարերային վերելքի վրա՝ նա իր ձեռքին էր պահում շարժման անբաժան դեկալարությունը:

3) Շարժման այդպիսի դեկալարությունը նրա համար հեշտացնում էր մասսայական քաղաքական բանակը կազմավորելու գործը Հոկտեմբերյան ապստամբություն համար:

4) այդպիսի քաղաքականությունը չէր վարող Հասցեն էլ այն բանին, Վոր Հոկտեմբերի ամբողջ նախապատրաստումն անցավ մի կուսակցության, բոլշևիկների կուսակցության դեկալարությունը:

5) Հոկտեմբերի այդպիսի նախապատրաստումն, իր հերթին, հասցրեց այն բանին, Վոր Հոկտեմբերյան ապստամբություն հետևանքով իշխանությունը զանվեց մի կուսակցության, բոլշևիկների կուսակցության ձեռքին:

Այսպես, ուրեմն, մի կուսակցության, կոմունիստների կուսակցության անբաժան դեկալարությունը, Վորպես Հոկտեմբերի նախապատրաստման հիմնական մոմենտ, — այս է Հոկտեմբերյան հեղափոխության բնորոշ դիժը, այս է բոլշևիկների տակտիկայի առաջին առանձնահատկությունը Հոկտեմբերի նախապատրաստման ժամանակաշրջանում:

Հաղիվ թե հարկ վրա ապացուցելու, Վոր առանց բոլշևիկների տակտիկայի այս առանձնահատկության՝ պրոբետարիատի դիկտատուրայի հաղթությունն իմպերիալիզմի պայմաններում անհնարին կլինի:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը սրանով չահեկանորեն տարբերվում է 1871 թվին Ֆրանսիայում յեղած հեղափոխությունից, Վորտեղ հեղափոխության դեկալարությունը բաժանում էլին իրենց միջև յերկու կուսակցություններ, Վորենցից Վոչ մեկին կոմունիստական կուսակցություն չի կարելի անվանել:

Յերկրորդ առանձնահատկություն: Հոկտեմբերի նախապատրաստությունն այսպիսով ընթանում էր մի կուսակցության, բոլշևիկների կուսակցության, դեկալարության ներքո: Իայց կուսակցությունն ի՞նչպես էր տանում այդ դեկալարությունը, ի՞նչ դժով էր ընթանում այն: Այդ դեկալարությունն ընթանում էր համաձայնդական կուսակցությունների, Վորպես հեղափոխության հանդուցարուծման (разрешка) ժամանակաշրջանի ամենավաղագույն իմբավորումների, մեկուսացման դժով, եսերների ու մեկշևիկների մեկուսացման դժով:

Վորն է ընթանիզմի հիմնական ստրատեգիական կանոնը:

Դա ընդունումն է այն բանի, Վոր

1) հեղափոխության թշնամիների ամենից ավելի Վտանդագույն սոցիալական հեղափոխությունը հեղափոխական հանդուցարուծման ժամանակաշրջանում եսամաձայնդական կուսակցություններն են:

2) թշնամուն (ցարիզմը կամ բուրժուազիային) անհնարին է տապալել առանց այդ կուսակցությունների մեկուսացման:

3) հեղափոխության նախապատրաստման ժամանակաշրջանում գլխավոր նետերն, այդ յոտոճառով, պետք է ուղղվեն այդ կուսակցություններին մեկուսացնելու

տածում զեպի ես-երներն ու մենչելիկները և «մաս-
նում են» գլխավոր նպատակը: Բայց Հոկտեմբերի նա-
խապատրաստման ամբողջ ժամանակաշրջանը պերճա-
խոս կերպով այն է ասում, վոր միայն այդպիսի ասու-
մունքայով բուլչելիկները կարող եյին ապահովել Հոկ-
տեմբերյան հեղափոխութեան հաղթութիւնը:

Այս ժամանակաշրջանի բնորոշ գիծը գյուղացիու-
թեան աշխատավոր մասսաների հետագա հեղափոխա-
կանացումն է, նրանց հիստեթիկումը ես-երներից ու
մենչելիկներից, նրանց հետանալն այդ կուսակցութիւն-
ներից, նրանց չընդարձը զեպի ուղղակի համախմբու-
մը պրոլետարիատի շուրջը, վորպէս միակ մինչև վեր-
ջը հեղափոխական ուժի, վորն ընդունակ է յերկիրը
հաշտութեան հասցնելու: Այս ժամանակաշրջանի պատ-
մութիւնը մի կողմից՝ ես-երների ու մենչելիկների և
միուս կողմից՝ բուլչելիկների միջև մղվող պայքարի
պատմութիւնն է, պայքար գյուղացիութեան աշ-
խատավոր մասսաների համար, այդ մասսաներին
տիրանալու համար: Այդ պայքարի բախտը վճռե-
ցին կոալիցիոն ժամանակաշրջանը, կերենչչինայի
ժամանակաշրջանը, ես-երների ու մենչելիկների հրա-
ժարվելը կարվածատիրական հողի կոնֆիսկացիայից,
ես-երների ու մենչելիկների պայքարը պատերազ-
մը շարունակելու համար, հունիսյան հարձակումը
Փրոնտում, զինվորների համար սահմանված մահապո-
տիժը, կորնիլովյան ապստամբութիւնը: Յեւ այդ
բախտը նրանք վճռեցին բացառապէս բուլչելիկյան
սարատեղիայի ոգովն: Վորովհետև առանց ես-երների
ու մենչելիկների մեկուսացման անհնարին եր տապալել
խմբերիալիստների կառավարութիւնը, իսկ առանց

այդ կառավարութեան տապալման անհնարին եր պա-
տերազմից դուրս պրծնել: Ես-երներին ու մենչելիկնե-
րին մեկուսացնելու քաղաքականութիւնը միակ ճիշտ
քաղաքականութիւնը դուրս յեկավ:

Այսպէս, ուրեմն, մենչելիկների ու ես-երների կու-
սակցութիւնների մեկուսացումը վորպէս Հոկտեմբերի
նախապատրաստման դործի ղեկավարութեան հիմնական
գիծ, — այս է բուլչելիկների տակտիկայի յերկրորդ ա-
ռանձնահատկութիւնը:

Հաղիվ թե հարկ կա ապացուցելու, վոր առանց բու-
լչելիկները տակտիկայի այս առանձնահատկութեան՝
բանվոր դասակարգի ու գյուղացիութեան աշխատավոր
մասսաների դաշինքն ողի մեջ կախված կմնար:

Բնորոշ է, վոր բուլչելիկների տակտիկայի այս ա-
ռանձնահատկութեան մասին ընկ. Տրոցկին վոչինչ,
կամ գրեթե վոչինչ չէ ասում իր «Հոկտեմբերի դասե-
րը» գրվածքում:

Յերբորդ առանձնահատկութիւն: Հոկտեմբերի նա-
խապատրաստման դործի ղեկավարումը կուսակցու-
թեան կողմից, այսպիսով, ընթանում եր ես-երների ու
մենչելիկների կուսակցութիւնների մեկուսացման դժու-
րանքներին ու գյուղացիներին լայն մասսաները նրան-
ցից կտրելու դժու- Բայց կուսակցութիւնն ի՞նչպէս
եր իրականացնում այդ մեկուսացումը կոնկրետ կեր-
պով, ի՞նչ ձևով, ի՞նչ լոգունդով: Դա իրականացվում
էր մասսաների հեղափոխական շարժման ձևով հա-
կութեան հեղափոխական, «ամբողջ իշխանու-
թիւնը խորհուրդների իշխանութեան», խորհուրդները
թիւնը խորհուրդներին» լոգունդով, խորհուրդները
մասսաների մօրիկիցացիայի օրդանները՝ ապստամ-
բութեան օրդանները, իշխանութեան օրդանները, նոր

պրոլետարական պետականութեան ասպարառի իրաւար-
կելու համար պայքար մղելու միջոցով:

Ինչո՞ւ բռնադատները վառչեցին հատկապէս իւր-
հաւրդներին, վորպէս հիմնական կազմակերպական լծա-
կէ, վորը վարող է հեղափոխական մենչեւիկներէ աւ եւ-
երներէ մեկուսացման դործը, ընդունակ է առաջ շար-
ժելու պրոլետարական հեղափոխութեան դործը և կոչ-
ված է աշխատավորութեան միլիոնավոր մասնաճիւղին
հասցնելու պրոլետարատի դիկտատուրայի հռչակու-
թեանը:

Ի՞նչ են խորհուրդները:

«Պրհուրները, —ասում էր Լենինը դեռ 1917 թիւ սեպ-
տեմբերին, —նոր պետական սպարառ են, վորը առկա է, նախ՝
բանվորների ու դուռնացիների զինված ուժը, ընդ վորում այդ
ուժը կտրված չէ ժողովրդից, ինչպէս հին մշտական բանակի
ուժն էր, այլ ամենասերտ կերպով կապված է նրա հետ. ուղ-
մական տեսակետից այդ ուժն ամենամեծաւ լայն ճշգրտ է,
քան նախկինները. հեղափոխական տեսակետից նա չի կարող
փոխարինվել վոչ մի ուրիշ բանով: Յերկրորդ՝ այդ սպարառը առ-
կա է այնքան սերտ, անխզելի, հեղա ստուգելի ու վերանորո-
գելի կապ մասնանների հետ, ժողովրդի մեծամասնութեան հետ,
վոր նախկին տեսական սպարառում վոչ մի այսպիսի բանի
նշույլ անգամ չկա: Յերրորդ՝ այդ սպարառը — շնորհիվ այն բա-
նի, վոր նրա կազմը ժողովրդի կազմով, առանց բուրժուական-
կան ձեւականութիւնների ընտրոյի ու փոփոխելի յի — շատ
ալիկէ դեմոկրատական է, քան նախկին սպարառները: Չորրորդ՝
նա ամեն կապ է հաստատում ամենաբազմազան պրոֆեսիաների
հետ, դրանով հեղափոխելով ամենախոր բնույթի տարբերաբնու-
թեաների դործը՝ առանց բուրժուականութեան: Հինգերորդ՝ նա
առկա է ամենադարձի, այսինքն ճշգրտ դատակարարութիւն՝ բան-
վորների ու դուռնացիների՝ ամենադիկտատիկ, ամենախառնուրդ,
առաջավոր մասի կազմակերպման ձեւը, այդպիսով հանդիսանալով
մի սպարառ, վորի միջոցով ճշգրտ դատակարարութեան ամենաբ-
ղը կարող է բարձրացնել, դատարարել, սովորեցնել և իր հե-

տեղի տանել այդ դատակարարութեան ամբողջ վերաբերի մասում,
վորը մինչև այժմ բուրժուական դուռն է կանգնած յեղի քաղաքա-
կան կյանքից, դուռն՝ պատմութեանից: Վեցերորդ՝ նա հնարա-
վորութեան է առկա պառլամենտարիզմի ողնաւանդը միացնելու
անմիջական և ուղղակի դեմոկրատիայի ողնաւանդի հետ, այ-
սինքն՝ ի դեմս ժողովրդի ընտրովի ներկայացուցիչների միաց-
նելու թիւ՝ որենադիր ֆունկցիան, թիւ՝ որնմեմբերի կառարարը:
Իսկ թիւ՝ որենադիր պառլամենտարիզմի հետ համեմատած՝ սա դեմո-
կրատական կազմացման մեջ այնպիսի մի քայլ է դեպի առաջ,
կրտախայի կազմացման մեջ այնպիսի մի քայլ է դեպի առաջ,
վորը համաշխարհային-պատմական նշանակութեան ունի... Յե-
թիւ հեղափոխական դատակարարութեան ժողովրդական տեղեւոր-
ծութեանը խորհուրդներ չտեղեւոր, ապա պրոլետարական հեղա-
փոխութեանը Ռուսաստանում անհուսալի դործ կլինի, վորով-
հետեւ պրոլետարատը հին սպարառով, անտարակույս, իշխա-
նութեան իր ձեռքին պահել չի կարող, իսկ նոր սպարառ մեկ
անգամից տեղեւոր չի կարելի» (տե՛ս հ. XXI, էջ 258—259):

Ահա թե ինչու բռնադատները կառչեցին խորհուրդնե-
րին, վորպէս հիմնական կազմակերպական ողակի, վո-
րը վարող է հեղափոխական Հոկտեմբերյան հեղափոխու-
թեան կազմակերպումը և պրոլետարական պետականու-
թեան նոր հոսիլու սպարառի տեղեւորը:

«Ամբողջ իշխանութեանը խորհուրդներին» լողունդն
իր ներքին կազմացման տեսակետից անցել է յերկու
ստորիկ — առաջին (մինչև բռնադատների հուլիսյան
պարտութեանը, յերկրիշխանութեան ժամանակ) և յերկ-
րորդ (կորնիլովյան սպարառութեան պարտութեան
նից հետո):

Առաջին ստորիկայում այդ լողունդը նշանակում էր
մենչեւիկներին ու եւերներին բոլիկ խզում կադետներին,
խորհրդային կառավարութեան կազմավորում մենչեւիկ-
ներին աւ եւերներին (վորովհետեւ խորհուրդներն այդ

Ժամանակ ես-եր-մենչեիկյան եյին), ազատ ազխտացիայի իրավունք ուղղիցիայի համար (այսինքն՝ բող-չեիկները համար) և կուսակցութիւնները ազատ պայ-քար խորհուրդները ներսում այն հաշիւով, վոր այդպի-սի պայքարի միջոցով բողչեիկներին հհաջողվի նվա-ճել խորհուրդները և հեղափոխութեան խաղաղ զար-դացման կարգով փոփոխել խորհուրդային կառավարու-թեան վրազմը: Այս պլանն, իհարկե, պրոլետարիատի դիկտատուրա չեը նշանակում: Բայց նա անտարակույս հեշտացնում եր այնպիսի պայմանների նախապատրաս-տումը, վորոնք անհրաժեշտ են դիկտատուրան ապահո-վելու համար, վորովհետեւ նա, իշխանութեան գլուխ կանգնեցնելով մենչեիկներին ու ես-երներին և հարկա-դրելով նրանց իրապես անցկացնելու իրենց անտիհեղա-փոխական պլատֆորմը, արագացնում եր այդ հիւսակ-ցութիւնները իսկական բնութեան մերկացումը, արա-գացնում եր նրանց մեկուսացումը, նրանց կտրվելը մաս-սաներից: Սակայն բողչեիկների հուլիսյան պարտու-թիւնն ընդհատեց այդ զարգացումը՝ գերակշու-թիւն տալով գեներալական-կադետական հակահեղա-փոխութեանը և ես-եր-մենչեիկներին վերջինիս գիրկը նետելով: Այս հանգամանքը հարկադրեց կուսակցու-թեանը ժամանակավորապես հերթից հանելու «ամբողջ իշխանութիւնը խորհուրդներին» լողունդն այն հաշ-իւով, վորպեսզի այդ լողունդը նորից առաջադրի հեղա-փոխութեան նոր վերելքի պայմաններում:

Կորնիլովյան ապստամբութեան պարտութիւնը բացեց յերկրորդ ստադիան: «Ամբողջ իշխանութիւնը խոր-հուրդներին» լողունդը նորից հերթի դրվեց: Բայց այժմ այս լողունդն արդեն այն չեը նշանակում, ինչ առաջին

ստադիայում: Նրա բովանդակութիւնն արմատապես փոխվեց: Այժմ այս լողունդը նշանակում եր կապերի լիակատար խզումն իմպերիալիզմից և իշխանութեան անցումն բողչեիկներին, վորովհետեւ խորհուրդներն իրենց մեծամասնութեամբ արդեն բողչեիկյան եյին: Այժմ այս լողունդը նշանակում եր հեղափոխութեան ուղղակի մերձեցում պրոլետարիատի դիկտատուրային՝ ապստամբութեան միջոցով: Դեռ ավելին. այժմ այս լողունդը նշանակում եր պրոլետարիատի դիկտատու-րայի կազմակերպում ու պետական ձևավորում:

Խորհուրդները պետական իշխանութեան որդանների վերածելու տակտիկայի անդնահատելի նշանակութիւնն այն եր, վոր նա աշխատավորների միլիոնավոր մաս-սաներին պոկում եր իմպերիալիզմից, պատկազերծ եր անում վորպես իմպերիալիզմի գործիք՝ մենչեիկների ու ես-երների կուսակցութիւնները և այդ մասսաներին, այսպես ասած՝ ուղղակի հաղորդակցութեամբ մոտեց-նում եր պրոլետարիատի դիկտատուրային:

Այսպես ուրեմն խորհուրդները պետական իշխանու-թեան որդանների վերածելու քաղաքականութեան, վորպես համաձայնողական միւսակցութիւնների մե-կուսացման և պրոլետարիատի դիկտատուրայի հուլ-թութեան կարևորագույն պայման, — այս ե բողչեիկնե-րի տակտիկայի յերրորդ առանձնահատկութիւնը Հոկ-տեմբերի նախապատրաստման ժամանակաշրջանում:

Չորրորդ առանձնահատկութիւն: Պատկերը թերի կլինեը, յեթե մենք չգաղվեյինք այն հարցով, թե բողչեիկներին ինչպես և ինչու յեր հաջողվում իրենց կուսակցական լողունդները դարձնել միլիոնավոր մաս-սաների համար լողունդներ, վորոնք առաջ եյին շար-

ժողով հեղափոխությունը, — թե նրանց ինչպես և ինչու
յեր հաջողվում իրենց քաղաքականության ճշտությանը
համոզել բանվոր դասակարգի վր' չ միայն ավանդար-
դին և վր' չ միայն նրա մեծամասնությանը, այլև ժողո-
վրդի մեծամասնությանը:

Բանն այն է, վոր հեղափոխության հաղթության
համար, յեթի դա իսկապես ժողովրդական հեղափոխու-
թյուն է, վոր ընդգրկում է միլիոնավոր մասսաներին,
— կուսակցական լողուններին սոսկ ճշտությունը բավա-
կան չէ: Հեղափոխության հաղթանակի համար մի ան-
հրաժեշտ պայման էլ է պահանջվում, այն է, վոր
մասսաներն իրենք իրենց սեփական փորձով համոզվեն
այդ լողուններին ճշտությանը: Միայն այդ ժամանակ
կուսակցության լողունները դառնում են բուն իսկ
մասսաների լողուններ: Միայն այդ ժամանակ հեղա-
փոխությունը դառնում է իսկապես ժողովրդական հե-
ղափոխություն: Հոկտեմբերի նախապատրաստման ժա-
մանակաշրջանում բոլշևիկներն տակտիկայի առանձնա-
հատկություններին մեկն այն է, վոր այդ տակտիկան
կարողանում էր ճշտությամբ վորոշել այն ուղիներն ու
ընթացքները, վորոնք մասսաներին բնականորեն մո-
տեցնում են կուսակցության լողուններին, հեղափո-
խության, այսպես ասած, բուն շեմքին, այդպիսով
հեշտացնելով նրանց համար այդ լողուններին ճշտու-
թյունն իրենց սեփական փորձով զբալը, ստուգելը,
ճանաչելը: Այդ կերպ ասած՝ բոլշևիկներն տակտիկայի
առանձնահատկություններին մեկն այն է, վոր այդ
տակտիկան կուսակցությունը ղեկավարելը չի շփոթում
մասսաներին ղեկավարելու հետ, վոր նա պարզ կերպով
տեսնում է առաջին տեսակի ղեկավարման ուարժերու-

թյունը յերկրորդ տեսակի ղեկավարումից, վոր այդ
տակտիկան, այդպիսով, հանդիսանում է վր' չ միայն
կուսակցությանը ղեկավարելու, այլև աշխատավորնե-
րի միլիոնավոր մասսաներին ղեկավարելու գիտու-
թյուն:

Բոլշևիկյան տակտիկայի այս առանձնահատկության
հայտարարման ակնբախ որինակ է Սահմանադիր Ժո-
ղովի դեմարձման ու ցրման փորձը:

Հայտնի չէ, վոր Խորհուրդների Հանրապետության
լողունները բոլշևիկներն առաջադրել են դեռևս 1917 թվի
ապրիլին: Հայտնի չէ, վոր Սահմանադիր Ժողովը
բուրժուական պառլամենտ է, վորն արմատապես հա-
կառում է Խորհուրդների Հանրապետության հիմունք-
ներին: Ի՞նչպես կարող եր պատահել, վոր բոլշևիկները,
ընթանալով դեպի Խորհուրդներն Հանրապետություն,
դրա հետ մեկտեղ Սահմանադիր Ժողովի անհապաղ
դեմարձում ելին պահանջում ժամանակավոր կառավա-
րությունից: Ի՞նչպես կարող եր պատահել, վոր բոլ-
շևիկները վր' չ միայն մասնակցեցին ընտրություններին,
այլև իրենք հրավիրեցին Սահմանադիր Ժողովը: Ի՞նչ-
պես կարող եր պատահել, վոր առաջամբռությունից
մեկ ափի առաջ, հնից նորին անցնելու պահին, բոլ-
շևիկները թույլատրելի ելին համարում Խորհուրդների
Հանրապետության ու Սահմանադիր Ժողովի ժամանա-
կավոր կոմբինացիայի հնարավորությունը:

Իսկ այդ «պատահեց» այն պատճառով, վոր

1) Սահմանադիր Ժողովի դադափարն ամենաթույ-
վորդական դադափարներից մեկն եր բնակչության լայն
մասառներում:

2) Սահմանադիր Ժողովի անհապաղ դեմարձման լո-

զանգը հեշտացնում եր ժամանակավոր կառավարութ-
յան հակահեղափոխական բնության մերկացումը.

3) Սահմանադիր ժողովի զաղափարը ժողովրդական
մասսաների աչքում պակասեցնում անելու համար անհրա-
ժեշտ եր այդ մասսաներին՝ հողի, հաշտության, խոր-
հուրդների իշխանության իրենց պահանջով հասցնել
Սահմանադիր ժողովի պատերին, այդպիսով նրանց
ընդհարելով իսկական և կենդանի Սահմանադիր
ժողովի հետ.

4) միայն այս կերպ կարելի չէր մասսաների համար
հեշտացնել Սահմանադիր ժողովի հակահեղափոխակա-
նությանը և նրա ցրման անհրաժեշտությանը սեփական
փորձով համոզվելը.

5) այս ամենը, բնականաբար, յենթադրում եր խոր-
հուրդների Հանրապետության ու Սահմանադիր ժողո-
վի ժամանակավոր կոմբինացիայի հնարավորության,
վորպես Սահմանադիր ժողովի վերացման (изжива-
ние) միջոցներից մեկի, թույլատրումը.

6) այդպիսի կոմբինացիան, յեթե այն իրողանաց-
վեր ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին անցնելու
դեպքում, կարող եր նշանակել միմիայն, վոր Սահմա-
նադիր ժողովը յենթարկվում եր խորհուրդներին, վոր
նա վերածվում եր խորհուրդների կցորդի, վոր նա ան-
հիվանդագին մահանում եր:

Հազիվ թե հարկ կա ապացուցելու, վոր առանց բու-
չեկիների այսպիսի քաղաքականության՝ Սահմանադիր
ժողովի ցրումն այդպես հարթ չէր անցնի, իսկ եռ-եր-
ների ու մենչեկիների հետադարձ յելույթներն «ամբողջ
իշխանությունը Սահմանադիր ժողովին» լողալով
այնպիսի ճայթյունով չէին տառապի:

«Մենք մասնակցեցինք,—ասում և Լենինը,—առաջնության
բուրժուական պառլամենտի՝ Սահմանադիր ժողովի ընտրու-
թյունն 1917 թվի սեպտեմբեր—նոյեմբերին: Ճիշտ եր մեր աակ-
տիկան, թե վոչ... Արդյո՞ք 1917 թվի սեպտեմբեր—նոյեմբերին
մենք, ռուսական բուչեկիներս, ավելի իրավունք չունեինք, քան
արևմտյան վորևէ յերկրի կոմունիստներ, պառլամենտարիզմը
Ռուսաստանում քաղաքականապես վերացված (уничто-
жен): Իհարկե, ունեյինք, վորովհետև չե՞ վոր բանն այն չե,
թե արդյոք բուրժուական պառլամենտները վաղուց, թե վաղուց
չե, ինչ դոյություն ունեն, այլ այն, թե աշխատավորների լայն
մասսաները վորքան պատրաստ են (զաղափարապես, քաղաքա-
կանապես, դոքտրինապես) ընդունելու խորհրդային հաս-
քակարգը և ցրելու բուրժուա-դեմոկրատական պառլամենտը
(կամ թույլատրելու նրա ցրումը): Վոր 1917 թ. սեպտեմբեր—
նոյեմբերին Ռուսաստանում քաղաքների բանվոր դասակարգը,
զինվորներն ու դոյապցիները, չնորհիվ մի, չարք հասուկ պայ-
մանների, հաղթաբերեն նախապատրաստված էյին խորհրդային
հասարակարգն ընդունելու և ամենադեմոկրատիկ բուրժուա-
կան պառլամենտը ցրելու՝ այդ միանգամայն անվիճելի ու լի-
վին հաստատված պատմական փաստ է: Յեւ այնուամենայնիվ,
բուչեկիները վո՞չ թե բոլորիս յենթարկեցին Սահմանադիր ժո-
ղովը, այլ մասնակցեցին ընտրություններին՝ սրբաբարեխա-
կոզմից քաղաքական իշխանությունը նվաճելուց թե՛ առաջ, թե՛
հետո» (տե՛ս հ. XXV, էջ 202—203):

Իսկ ինչո՞ւ նրանք բոլորիս չենթարկեցին Սահմա-
նադիր ժողովը: Այն պատճառով, ասում և Լենինը,
վոր

«Խորհրդային Հանրապետության հաղթությունից հետո
միջանի շարժ թռալ, նույնիսկ այդպիսի հաղթությունից հե-
տո, բուրժուա-դեմոկրատական պառլամենտին մասնակցելը վո՞չ
միայն չի վնասում հեղափոխական տրոյեւարիստին, այլ նրա
համար հեշտացնում և հետամնաց մասսաներին այն բանն ապա-
ցուցելու հնարավորությունը, թե ինչու այդպիսի պառլամենտ-
ներն արժանի չեն ցրման, հեշտացնում և դրանց ցրման հաջո-
ղությունը, հեշտացնում և բուրժուական պառլամենտարիզմի
«քաղաքական վերացումը» (տե՛ս նույն տեղը):

Բնորոշ է, վոր ընկ. Տրոցկին չի հասկանում բու-
շակիցան տակտիկայի այս առանձնահատկությունը,
փոխացնելով Սահմանադիր Ժողովը խորհուրդներին
գուգարկելու «Թեորիայի» վրա, վորպես հիլֆերդին-
գականություն վրա:

Նա չի հասկանում, վոր այդպիսի գուգարկություն
թույլ տալը—ապստամբության լողունդի և խորհուրդ-
ների հավանական հաղթության դեպքում—Սահմանա-
դիր Ժողովի դամարման հետ կապակցված՝ միակ հե-
ղափոխական տակտիկան է, վորն ընդհանուր վոչինչ
չունի խորհուրդները Սահմանադիր Ժողովի կցորդի
վերածելու հիլֆերդինգյան տակտիկայի հետ, վոր մի
քանի ընկերների սխալն այս հարցում հիմք չի տալիս
նրան պարտավելու Լենինի ու Վոլադկցություն միանգա-
մաքն ճիշտ դիրքը «կոմբինացված պետականություն»
նկատմամբ՝ վորոշ պայմանների դեպքում (համեմա-
տել'ը հ. XXI, էջ 338):

Նա չի հասկանում, վոր առանց բուշակիները յուրո-
րինակ քաղաքականություն՝ վեր առած այդ քաղաքա-
կանությունը Սահմանադիր Ժողովի հարցի կապակցու-
թյամբ՝ նրանց չեք հաջողվի իրենց կողմը նվաճել ժո-
ղովրդի միլիոնավոր մասսաներին, իսկ այդ մասսանե-
րին չնվաճելով՝ նրանք չեյին կարող Հոկտեմբերյան
ապստամբությունը ժողովրդական խոր հեղափոխու-
թյան վերածել:

Հետաքրքրական է, վոր ընկ. Տրոցկին փոխացնում
է նույնիսկ «Ժողովուրդ», «հեղափոխական դեմոկրա-
տիա» և այլ, բուշակիները հոգովածներում պտտահող,
բառերի վրա՝ դրանք մարքսիստի համար անվայել
համարելով:

Ընկ. Տրոցկին, ակներևորեն, մոռանում է, վոր Լե-
նինը, այդ անտարակուսելի մարքսիստը, նույնիսկ 1917
թվի սեպտեմբերին, դիկտատուրայի հաղթությունից
մի ամիս առաջ, գրել է «ամբողջ իշխանությունը հե-
ղափոխական պրոլետարիատի գլխավորած հեղափոխա-
կան դեմոկրատիայի ձեռքն անհասպող անցնելու անհրա-
ժեշտություն» մասին (տե՛ս հ. XXI, էջ 198):

Ընկ. Տրոցկին, ակներևորեն, մոռանում է, վոր Լե-
նինը, այդ անտարակուսելի մարքսիստը, Կուլեբանին
գրած Մարքսի հայտնի նամակից (1871 թվի ապրիլ)
ցիատետներ բերելով այն մասին, վոր բյուրոկրատական-
դինավորական պետական ապարատը ջարդելը նախա-
պայմանն է կոնսոլիդնտի ամեն մի իսկական ժողովրդա-
կան հեղափոխության, սպիտակել վրա սեռով գրում է
հետևյալ տողերը.

«Առանձին ուղղություն արժանի չի Մարքսի չափազանց
խոր դիտողությունը, վոր բյուրոկրատական-դինավորական պետա-
կան մեքենայի խորտակումն «ամեն մի իսկական ժողովրդական
հեղափոխության նախապայմանն է»: «Ժողովրդական» հեղափո-
խություն այս հասկացությունը տարրինակ է թվում Մարքսի
բերանում, և ուսական պրեխանովյաններն ու մենչեիկները,
Մարսվեյի այդ հակադրները, վորոնք ցանկանում են մարքսիստ
համարվել, կարող եյին, թերևս, «լիզվի սխալ» հայտարարել
Մարքսի այդպիսի արտահայտությունը: Նրանք մարքսիզմը հան-
դեցրել են ունյախի աղբատիկ լիբերալ աղավաղման, վոր բացի
բուրժուական և պրոլետարական հեղափոխության հեղադրումից
նրանց համար վոչինչ դոյություն չունի, և այդ հեղադրումն
եւ նրանք անկարելիության չափ մեռած ձևով են հասկանում...
1871 թվականի Յեյրոպայում կոնսոլիդնտի վաջ մի յերկրում
պրոլետարիատը ժողովրդի մեծամասնություն չեք կազմում:
«Ժողովրդական» հեղափոխությունը, վարը շարժման մեջ է ներ-
առում իսկապես մեծամասնությունը, կարող եք ալդիլին լի-
նել, թե՛ պրոլետարիատին և թե՛ գյուղացիությանը ընդգրկելով:

միայն: Այն ժամանակ հենց այդ յերկու դատակարարներն էլ յին, վոր հաղթում էին «ժողովուրդը»: Յերկու դատակարարները միավորված են նրանով, վոր «բյուրոկրատական-գլխավորական պետական մեքենան» կեղեքում, ճնշում, չահագործում ե նրանց: Փշքել այդ մեքենան, կտրել այն—այս ե «ժողովուրդի», նրա մեծամասնության իսկական շահը, դյուղացիները մեծամասնության ու բանվորների իսկական շահը, այս ե ամենաջաշտը դաշդացիները ու պրոլետարիների ազատ դաշինքի «նախապայմանը», իսկ առանց այդպիսի դաշինքի հաստատուն չե դեմոկրատիան ե անհնարին ե սոցիալիստական փոխակերպությունը» (տե՛ս հ. XXI, էջ 295—296):

Լենինի այս խոսքերը չի կարելի մոռանալ:

Այսպես ուրեմն, մասսաներին հեղափոխական դիրքերին մոտեցնելու միջոցով կուսակցական լոզունգները ճշտությունը իրենց սեփական փորձով նրանց համոզել կարողանալը, վորպես միլիոնավոր աշխատավորներին կուսակցությունը կողմը նվաճելու կարևորագույն պայման, —այս ե բոլշևիկների տակտիկայի չորրորդ առանձնահատկությունը Հոկտեմբերի նախապատրաստման ժամանակաշրջանում:

Յես կարծում եմ, վոր առաժա միանգամայն բավական ե, վորպեսզի կարողանանք պարզել մեզ համար այդ տակտիկայի բնորոշ դժերը:

IV. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԾԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎՈՐՈՑԵՍ
ՀԱՄԱՇԵՍՐՀԱՅԻՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ
ՍԿԻՋԲ ՅԵՎ ՆԱԽԱԴԻՐՅԱԼ

Առաջարկույա ե, վոր Յելլոսայի հիմնական յերկիրներում հեղափոխության միաժամանակյա հաղթության ունիվերսալ թեորիան, մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթության անհնարին լինելու թեորիան արհեստա-

կան, անկենսունակ թեորիա դուրս յեկալ: Ռուսաստանի պրոլետարիական հեղափոխությունը յոթնամյա պատմությունը խոսում ե վո՛չ թե հոգուտ այդ թեորիայի, այլ նրա դեմ: Այդ թեորիան անընդունելի յե վո՛չ թե միայն վորպես համաշխարհային հեղափոխության զարգացման սխեմա, վորովհետե նա հակասում ե ակներև փաստերին: Ե՛լ ասելի նա անընդունելի յե վորպես լոզունգ, վորովհետե նա կաշկանդում ե ե վո՛չ թե արձակում առանձին յերկիրների ձեռներեցությունը, վորոնք պատմական վորոշ պայմանների չնորհիվ հնարավորություն են ստանում ինքնուրույնաբար ճեղքելու կապիտալի ճակատը, վորովհետե նա խթանում ե վո՛չ թե առանձին յերկիրների ակտիվ դրոհը կապիտալի վրա, այլ հարցի «ընդհանրական հանդուցալուծման» մոմենտին պասսիվորեն սպասելը, վորովհետե առանձին յերկիրները պրոլետարիների մեջ նա պատվաստում ե վո՛չ թե հեղափոխական վճռականության վողի, այլ համբույսի տարակուսանքների վողի այն մասին, թե՛ «իսկ յեթե հանկարծ ուրիշները չաջակցեն»: Լենինը միանգամայն իրավացի յե, ասելով, վոր պրոլետարիատի հաղթությունը մի յերկրում՝ «ալիլ դեպք ե», վոր «միաժամանակյա հեղափոխությունը մի շարք յերկիրներում» կարող ե միայն «հաղվադյուտ բացատրություն» լինել (տե՛ս հ. XXIII, էջ 354):

Բայց հեղափոխության լենինյան թեորիան չի առամանափայլում, ինչպես հայտնի յե, դործի միայն այս կողմով: Նա դրա հետ մեկտեղ համաշխարհային հեղափոխության զարգացման թեորիան ե¹: Սոցիալիզմի

¹ Յե՛ս «Լենինիզմի հիմունքների մասին» («Լենինիզմի 4 արկերը» լուգ.: ԽՄԲ.): Ի. Սա.:

Հաղթութիւնը մի յերկրում ինքնաբաւ խնդիր չէ։ Հաղթած յերկրի հեղափոխութիւնն իրեն պետք է դիտել վճիթի վրայէն ինքնաբաւ մեծութիւն, այլ վրայէն նեցուկ (подспорье), վրայէն միջոց՝ պրոլետարիատի հաղթութիւնը բոլոր յերկիրներում արագացնելու համար։ Վորովհետեւ հեղափոխութեան հաղթութիւնը մի յերկրում, այլալ դեպքում Ռուսաստանում, իմպերիալիզմի անհաւասարաչափ զարգացման և առաջադիմող քայքայման արդեւումը չէ միայն։ Նա դրա հետ մեկտեղ համաշխարհային հեղափոխութեան սկիզբն ու նախադրյալն է։

Անտարակույս է, վոր համաշխարհային հեղափոխութեան զարգացման ուղիներն այնպէս պարզ չեն, ինչպէս այդ կարող եր թվալ առաջ, մինչև հեղափոխութեան հաղթութիւնը մի յերկրում, մինչև զարգացած իմպերիալիզմի յերեւան դալը, վորը «սոցիալիստական հեղափոխութեան նախորդակն» է։ Վորովհետեւ յերեւան է յեկել այնպիսի մի նոր դործոն, ինչպէս զարգացած իմպերիալիզմի պայմաններում դործող՝ կապիտալիստական յերկիրներ իմպերիալիզմի զարգացման որենքն է, վորը խոտում է պատերազմական ընդհարումների և վորը խոտում է սոցիալիստական մասին, կապիտալի համաշխարհային ֆրոնտի ընդհանուր թուլացման և առանձին յերկիրներում սոցիալիզմի հաղթելու հնարավորութեան մասին։ Վորովհետեւ յերեւան է յեկել այնպիսի մի նոր դործոն, ինչպէս Արեւմուտքի և Արեւելքի միջև, աշխարհի ֆինանսական շահագործման կենտրոնի ու դադուլութային ճնշման աստղաբեկի միջև ընկած ահաբեկ խորհրդային յերկիրն է, վորը սոսկ իր դոյութեամբ հեղափոխականացնում է ամբողջ աշխարհը։

Այս ամենն այնպիսի դործոններ են (յես չեն խառնում ուրիշ, ավելի քիչ կարեւոր դործոնների մասին), վորոնք չեն կարող հաշիւ չառնել համաշխարհային հեղափոխութեան ուղիներն ուսումնասիրելիս։

Առաջներում սովորաբար կարծում էին, վոր հեղափոխութիւնը զարգանալու յետոյիսկի տարրերի հալոտարաչափ «հասունացման» միջոցով, ամենից առաջ ալիքի զարգացած, «առաջավոր» յերկիրներում։ Այժմ այդ պատկերացումը կարոտ է ելանքի փոփոխութիւններին։

«Այժմ, — ասում է Լենինը, — միջազգային հարաբերութիւնների այնպիսի սխառն է ստեղծվել, վոր Յեվրոպայում պետութիւններից մեկն ստեղծված է հաղթող պետութիւնների հաղթողի դադմանիւն է։ Այսպէս, Արեւմուտքի մի շարք պետութիւններ, այն էլ ամենահին պետութիւնները, հաղթութեան շնորհիվ ընկել են այնպիսի պայմանների մեջ, յեր նրանք այդ հաղթութեանից կարող են ուղղել իրենց ճնշված դատակարարներին մի շարք անկարեւոր գիշումներ անելու համար, — գիշումներ, վորոնք, այնուամենայնիւ, հետաձգում են հեղափոխական շարժումն այդ յերկիրներում և ստեղծում են սոցիալական խաղաղութեան» վորը նմանութիւն։

«Միևնույն ժամանակ մի ամբողջ շարք յերկիրներ՝ Արեւելքը, Հնդկաստանը, Չինաստանը և այլն, հենց վերջին իմպերիալիստական պատերազմի շնորհիվ, իրենց աղուրից (КОЛОЯ) վերջնականապէս դուրս գցվեցին։ Նրանց զարգացումը վերջնականապէս ընթացավ համայնալրողական կապիտալիստական մասշտաբով։ Նրանց մեջ սկսվեց համայնալրողական խմբում։ Յեւ ամբողջ աշխարհի համար պարզ է հիմա, վոր նրանք ներքաշվել են այնպիսի զարգացման մեջ, վորը չի կարող ամբողջ համաշխարհային կապիտալիզմի ճգնաժամի չհասցնել։

Դրա շնորհիվ և այդ կապիտալիստիկ «արեւմտ-յեւրոպական կապիտալիստական յերկիրներն ավարտում են իրենց զարգացումը դեպի սոցիալիզմ... վճի այնպէս, ինչպէս մենք առաջ ելինք աղաքում։ Նրանք ավարտում են այն վճի թե սոցիալիզմի

Հավատարմաբար «Հաստատուումով» այդ յերկիրներում, այլ պետություններից վրձնաց շահագործմամբ՝ մյուսների կողմից, իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ հաղթված պետություններից առաջինի շահագործմամբ, վրձն միացած եւ ամբողջ Արեւելքի շահագործման հետ: Իսկ Արեւելքը, մյուս կողմից, վերջնականապես հեղափոխական շարժման մեջ եւ մտել հենց այդ առաջին իմպերիալիստական պատերազմի շնորհիվ եւ վերջնականապես ներքաշվել եւ Համաշխարհային հեղափոխական շարժման ընդհանուր հորձանքի մեջ» (տե՛ս հ. XXVII, էջ 415—416):

Յեթե որան ալեկացնենք այն փաստը, վրձն մի այն հաղթված յերկիրներն ու դադուլներն են շահագործվում հաղթած յերկիրների կողմից, այլև հաղթած յերկիրներին մի մասն ընկնում եւ ամենից ալելի հզոր հաղթող յերկիրներին՝ Սմերիկայի ու Անգլիայի Փինանսաական շահագործման որբիտի մեջ. վրձն այդ բոլոր յերկիրների միջև յեղած հակասությունները համաշխարհային իմպերիալիզմի քայքայման կարևորագույն գործոնն են. վրձն բացի այդ հակասություններից, դեռևս գոյություն ունեն ու զարգանում են ամենախոր հակասություններ այդ յերկիրներից յուրաքանչյուրի ներքում. վրձն այդ բոլոր հակասությունները խորանում ու որվում են այդ յերկիրների կողքին խորհուրդների մեծ Հանրապետություն գոյություն ունեցող յերկիրն այս ամենը նկատի առնենք, ապա միջազգային դրուժյան յուրորինակության պատկերն ալելի կամ պակաս չափով լրիվ կդառնա:

Ամենից ալելի հավանականն այն եւ, վրձն համաշխարհային հեղափոխությունը կզարգանա իմպերիալիստական պետությունների սխտեմից մի շարք նոր լիատական պետությունների անջատվելու միջոցով՝ յերկիրներին հեղափոխականորեն անջատվելու միջոցով՝ իմպերիալիստական պետությունների պրոլետարիատի

կողմից այդ յերկիրներին պրոլետարներին ցույց տրվող աջակցութեամբ: Մենք տեսնում ենք, վրձն առաջին անջատված յերկիրն, առաջին հաղթող յերկիրն արդեն աջակցում են մյուս յերկիրներին բանվորական եւ առհասարակ աշխատավորական մասսաները: Առանց այդ աջակցութեան նա չեր կարող դիմանալ: Տարակույս չկա, վրձն այդ աջակցությունը ուժեղանալու եւ աճելու յե: Բայց անտարակուսելի յե նաեւ այն, վրձն ինքը՝ համաշխարհային հեղափոխությունը զարգացումը, իմպերիալիզմից մի շարք նոր յերկիրների անջատվելու բուն պրոցեսը սեղի յե ունենալու այնքան ալելի արագ եւ հիմնավոր կերպով, վրձն ալելի հիմնավոր կերպով կամբասանվի սոցիալիզմն առաջին հաղթած յերկրում, վրձն ալելի արագ կերպով այդ յերկիրը կդառնա համաշխարհային հեղափոխություն հետագա ծավալման քաղա, իմպերիալիզմի հետագա քայքայման լծակ:

Յեթե ճիշտ եւ այն դրույթը, թե սոցիալիզմի վերջնական հաղթությունն առաջին ազատագրված յերկրում անհնարին եւ առանց միջանի յերկիրների պրոլետարների ընդհանուր ջանքերի, ապա նույնքան ճիշտ եւ նաեւ այն, վրձն համաշխարհային հեղափոխությունը կծավալվի այնքան ալելի արագ ու ալելի հիմնավոր կերպով, վրձն ալելի իրական կլինի առաջին սոցիալիստական յերկրի ոգնությունը մնացած բոլոր յերկիրների բանվորական ու աշխատավորական մասսաներին:

Ինչո՞վ պետք եւ արտահայտվի այդ ոգնությունը: Նա պետք եւ արտահայտվի, նախ, նրանով, վրձն հաղթած յերկիրը «կիրառի իրագործելի առավելագույն

նը մի յերկրում՝ զարգացնելու, աջակցելու, արթնացնելու համար հեղափոխությունը բոլոր յերկիրներում» (տե՛ս 4. XXIII, էջ 385) :

Յերկրորդ, նա պետք է արտահայտվի նրանով, վոր մի յերկրի «հաղթած պրոլետարիատը», «եքսպրոպրիացիայի յենթարկելով կապիտալիստներին ու իր յերկրում սոցիալիստական արտադրություն կազմակերպելով՝ ծառանա... մնացած կապիտալիստական աշխարհի դեմ, իր կողմը դրավելով մյուս յերկիրներին ճշմարիտ դասակարգերին, այդ յերկիրներում ապստամբություն բարձրացնելով կապիտալիստների դեմ, անհրաժեշտության դեպքում նույնիսկ ռազմական ուժով դուրս դառնալով շահագործող դասակարգերի և նրանց պետութայնների դեմ» (տե՛ս 4. XVIII, էջ 232—233) :

Հաղթած յերկրի կողմից ցույց արվող այս ոգնություն բնորոշ առանձնահատկությունը միայն այն է, վոր այդ յերկիրն արագացնում է մյուս յերկիրների պրոլետարների հաղթությունը, այլև այն է, վոր հեղափոխությունը այդ հաղթությունը, նա դրանով իսկ ապահովում է սոցիալիզմի վերջնական հաղթությունը, առաջին հաղթած յերկրում :

Ամենից ավելի հավանականն այն է, վոր համաշխարհային հեղափոխության զարգացման ընթացքում, առանձին կապիտալիստական յերկիրներում իմպերիալիզմի ոջախների և ամբողջ աշխարհում այդ յերկիրների սխտեմի կողքին կատեղծվեն սոցիալիզմի ոջախներ առանձին խորհրդային յերկիրներում և այդ ոջախների սխտեմ ամբողջ աշխարհում, ընդ վորում պայքարն այս յերկու սխտեմների միջև կլցնի համաշխարհային հեղափոխության ծավալման պատմությունը :

«Վորովհետև, — ասում է Լենինը, — անհարկն է աղբերի ազատ միավորումը սոցիալիզմի մեջ՝ առանց սոցիալիստական հանրապետությունների ավելի կամ պակաս յերկարատե, համապատասխան ընդդեմ հետամնաց պետությունների» (տե՛ս նույն տեղը) :

Հոկտեմբերյան հեղափոխության համաշխարհային նշանակությունը վո՛չ միայն այն է, վոր նա հանդիսանում է մի յերկրի մեծ նախաձեռնությունն իմպերիալիզմի սխտեմի ճեղքման դործում և սոցիալիզմի առաջին ոջախը կապիտալիստական յերկիրների ուղիղ անոտում, այլև այն, վոր նա կազմում է համաշխարհային հեղափոխության առաջին ետապը և նրա հետագա ծավալման հզոր բազան :

Այս պատճառով՝ իրավացի էին վո՛չ միայն նրանք, վորոնք մոռանալով Հոկտեմբերյան հեղափոխության միջազգային բնույթը՝ հեղափոխության հաղթությունը մի յերկրում հայտարարում են զուտ աղբային և միայն աղբային յերևույթ : Իրավացի էին նաև նրանք, վորոնք հիշելով Հոկտեմբերյան հեղափոխության միջազգային բնույթը՝ հակամեծ են այդ հեղափոխությունը դիտելու վորպես ինչ-վոր պասսիվ բան, վորը կոչված է լուրջ աջակցություն ընդունելու դրսից : Իրապես վո՛չ միայն Հոկտեմբերյան հեղափոխությունն է կարող մյուս յերկիրների հեղափոխության աջակցությունը, այլև այդ յերկիրների հեղափոխությունն է կարող Հոկտեմբերյան հեղափոխության աջակցությունը, վորպեսզի արագացնի և առաջ շարժի համաշխարհային իմպերիալիզմի տապալման դործը :

1924 թ. դեկտեմբերի
17-ին :

Տպագրվում է ըստ «Լենինի գրի
հարցերը» գրքի 100—103 էջերի
տեքստի, Հայկոստիպատ, 1985 թ. :

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲՆՈՒՅԹԸ

Հոկտեմբերի ամսամականի առթիվ

Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնն «ազգային շրջանակներով» հեղափոխութիւնն չէ միայն: Նա, ամենից առաջ, ինտերնացիոնալ, համաշխարհային կարգի հեղափոխութիւնն է, վերովհետեւ նա մարդկութեան համաշխարհային պատմութեան մեջ արմատական շրջադարձ է նշանակում՝ հին, կապիտալիստական աշխարհից դեպի նոր, սոցիալիստական աշխարհը:

Հեղափոխութիւններն անցյալում սովորաբար նրանով էին վերջանում, վոր շահագործողների մի խումբ կառավարման դեկի մօտ փոխվում եր շահագործողների մի այլ խմբով: Շահագործողները փոխվում էին, շահագործումը՝ մնում: Այսպես է յեղել բանը ստրուկների ազատագրական շարժումների ժամանակ: Այսպես է յեղել բանը ճորտերի ապստամբութիւնների շրջանում: Այսպես է յեղել բանը հայտնի «մեծ» հեղափոխութիւնների շրջանում Անգլիայում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում: Յես չեմ խոսում փարիզի Կոմունայի մասին, վորը յեղել է պրոլետարիատի առաջին, փառապանծ, հերոսական, բայց և այնպես անհաջող փորձը՝ պատմութիւնը կապիտալիզմի դեմ դարձնելու:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնն այդ հեղափոխութիւններից սկզբունքորեն է տարբերվում: Նա իրեն նպատակ է դնում մի՛չ թե շահագործման մի ձևը շահագործման մի այլ ձևով, շահագործողների մի խումբը

շահագործողների մի այլ խմբով փոխարինելը, այլ մարդու կողմից մարդու ամեն մի շահագործում վոչընչացնելը, բոլոր և ամեն տեսակի շահագործողական խմբերը վոչնչացնելը, պրոլետարիատի դիկտատուրա հաստատելը, մինչև այժմ դոյություն ունեցած ճնշված բոլոր դասակարգերից ամենահեղափոխական դասակարգի իշխանությունը հաստատելը, սոցիալիստական անդամակարգը նոր հասարակություն կազմակերպելը:

Հենց այս պատճառով ել Հոկտեմբերյան հեղափոխության հաղթույթյունն արմատական բեկում է նշանակում մարդկության պատմության մեջ, արմատական բեկում՝ համաշխարհային կապիտալիզմի պատմական ճակատադրում, արմատական բեկում՝ համաշխարհային պրոլետարիատի ազատագրական շարժման մեջ, արմատական բեկում՝ ամբողջ աշխարհի շահագործվող մասսաների պայքարի յեղանակների ու կազմակերպման ձևերի մեջ, կենցաղում ու տրադիցիաներում, կուլտուրայի ու գաղափարախոսության մեջ:

Սրանումն է այն բանի հիմունքը, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխությունն ինտերնացիոնալ, համաշխարհային կարգի հեղափոխություն է:

Սրանումն է նույնպես այն խորը համակրանքի արմատը, վոր տածում են դեպի Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը բոլոր յերկիրների ճնշված դասակարգերը՝ նրա մեջ տեսնելով իրենց ազատագրման դրամականը:

Կարելի էլիներ նշել մի շարք հիմնական հարցեր, վորոնց դժով ընթանում է Հոկտեմբերյան հեղափոխության ներդրությունը հեղափոխական շարժման զարգացման վրա ամբողջ աշխարհում:

1. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը, ամենից ա-

ռաջ, նրանով ինչպես ար, վոր նա ճեղքեց համաշխարհային իմպերիալիզմի ճակատը, տապալեց իմպերիալիստական բուրժուազիային կապիտալիստական ամենամեծ յերկիրներից մեկում և իշխանության դուռնի կանգնեցրեց սոցիալիստական պրոլետարիատին:

Վարժվողների դասակարգը, հարածվածների դասակարգը, ճնշվածների ու շահագործվողների դասակարգը մարդկության պատմության մեջ առաջին անգամ բարձրացավ մինչև իշխող դասակարգի դրոշմին՝ իր դրինակով վարակելով բոլոր յերկիրների պրոլետարներին:

Մա նշանակում է, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը բաց արեց իմպերիալիզմի յերկիրներում նոր դարաշրջան, պրոլետարական հեղափոխությունների դարաշրջանը:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը կալվածատերերի ու կապիտալիստների ձեռքից վեցրեց արտադրության գործիքներն ու միջոցները և դարձրեց հասարակական սեփականություն՝ հակադրելով, այսպիսով, բուրժուական սեփականությանը սոցիալիստական սեփականությունը: Հենց սրանով ել նա մերկացրեց կապիտալիստների սուտն այն մասին, թե բուրժուական սեփականությունն անձեռնմխելի, սրբազան, հավիտենական է:

Նա խլեց բուրժուազիայից իշխանությունը, զբեց բուրժուազիային քաղաքական իրավունքներից, կոթածնեց բուրժուական պետական ապարատը և հանձնեց իշխանությունը խորհուրդներին, այսպիսով, բուրժուական պառլամենտարիզմին՝ վորպես կապիտալիստական դեմոկրատիայի՝ հակադրելով խորհուրդների

սոցիալիստական իշխանությունը՝ ժողովեա պրօլետարատ-
կան զեմոկրատիա: Լաֆարդն իրավացի յեր, յերբ նա
գեոմեա 1887 թ. ասում եր, թե հեղափոխութեան հենց
հետեւյալ որը «նախկին բոլոր կապիտալիստները կըբռնե-
վին բնարական իրավունքներէց»: Հոկտեմբերյան հե-
ղափոխութեանը հենց սրանով մերկացրեց սոցիալ-դե-
մոկրատները սուսն աշն մասին, թե այժմ հնարավոր
ե խաղաղ անցումը սոցիալիզմին բուրժուական պառլա-
մենտարիզմի միջոցով:

Բայց Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը կանգ չա-
ռավ և չեր ել կարող կանգ առնել սրա վրա: Քանզե-
յով հինը, բուրժուականը, նա ձեռնամուխ յեղափ կա-
ռուցելու նորը, սոցիալիստականը: Հոկտեմբերյան հե-
ղափոխութեան տասը տարին՝ կուսակցութեան, արհ-
միութեանները, խորհուրդները, կոոպերացիայի, կուլ-
տուրական կազմակերպութեանները, արհմիութեան, արդ-
յունաբերութեան, կարմիր բանակի կառուցման
տասը տարին և: ԽՍՀՄ-ի մեջ շինարարութեան ճակա-
ռում սոցիալիզմի ունեցած անկասկածելի հաջողու-
թեաններն ակնբախորեն ցույց տվին, վոր պրոլետա-
րիատը կարող ե հաջողութեամբ յերկիր կառավարել՝
առանց բուրժուազիայի և բնդդեմ բուրժուազիայի, վոր
նա կարող ե հաջողութեամբ կառուցել արդյունաբերու-
թեան՝ առանց բուրժուազիայի և բնդդեմ բուրժուա-
զիայի, վոր նա կարող ե հաջողութեամբ, ղեկավարել
ամբողջ ժողովրդական տնտեսութեանը՝ առանց բուր-
ժուազիայի և բնդդեմ բուրժուազիայի, վոր նա կարող
ե հաջողութեամբ սոցիալիզմ կառուցել՝ չնայած կապի-
տալիստական շրջապատմանը: Հին «թեորիան» աշն
մասին, թե ինչպեա վոր գլուխն ու մարմնի ալ մասե-

րը չեն կարող կառավարվել առանց ստամոքսի, ախտեա
ել չահագործվողները չեն կարող կառավարվել առանց
չահագործողների, միմիայն հնազարի պատմութեան
հռմեհական հայտնի սենատոր Մենենիոս Ագրիպպայի
սեփականութեանը չե: Այդ «թեորիան» ներկայումս
հանդիսանում ե սոցիալ-դեմոկրատիայի քաղաքական
«փիլիսոփայութեան» անկյունաքարը՝ ընդհանրապեա,
իմպերիալիստական բուրժուազիայի հետ կռաւիցիա
կազմելու՝ սոցիալ-դեմոկրատական քաղաքականութեան
անկյունաքարը՝ առանձնապեա: Այդ «թեորիան», վոր
ստացել ե նախապաշարմունքի բնույթ, կապիտալիս-
տական յերկիրների պրոլետարիատին հեղափոխակա-
նացնելու ճանապարհին ընկած ամենալուրջ արդեւնե-
րից մեկն և ներկայումս: Հոկտեմբերյան հեղափոխու-
թեան կարեւորագույն հետեանքներից մեկն այն փաստն
ե, վոր նա այդ սուտ «թեորիային» մահացու հարված
հասցրեց:

Ել արդյոք պետք կա՞ տարացուցելու, վոր Հոկտեմ-
բերյան հեղափոխութեան այդ և դրանց նման հետե-
փանքները չեյին կարող և չեն կարող մնալ առանց
լուրջ արդեւնութեան կապիտալիստական յերկիրների
բանալոր դասակարգի հեղափոխական շարժման վրա:

Այնպիսի հանրածանոթ փաստեր, ինչպիսիքն են՝
կոմունիզմի առաջընթաց շարժման ծախալումը կապի-
տալիստական յերկիրներում, ԽՍՀՄ-ի բանալոր դասա-
կալիստական յերկիրներում, պրոլետարների
ունեցած համակրանքի աճումը, վերջապեա, բանալորա-
կան պառլիմենտութեանների հոսանքը դեպի Խորհուրդ-
ների յերկիրը՝ անտարակուսելիորեն խոսում են այն

մասին, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան պայմաններն արդեն սկսում են պտուղներ տալ:

2. Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը ստանալից ետք իմպերիալիզմը վոչ միայն նոր տիրապետութեան կենտրոններում, վոչ միայն «մետրոպոլիտաններում»: Նա հարվածեց իմպերիալիզմի թիկունքներին եւ, նրա պերիֆերիային եւ՝ խարխելով իմպերիալիզմի տիրապետութեանը դադութային ու կախյալ յերկիրներում:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը, տապալելով կալվածատերերին ու կապիտալիստներին, փչրեց ազգային-դադութային ճնշման շղթաները և այդ ճնշումից ազատագրեց լայնատարած պետութեան անոնց բացառութեան բոլոր ճնշված ժողովուրդներին: Պրոլետարիատը չի կարող ազատագրել իրեն՝ չազատագրելով ճնշված ժողովուրդներին: Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան բնորոշ գիծն այն փաստն է, վոր նա իՍՏՄ-ի մեջ այդ ազգային-դադութային հեղափոխութեանները կենսագործեց վոչ թե ազգային թշնամութեան ու ազգամիջյան ընդհարումների դրոշի ներքո, այլ իՍՏՄ-ի ազգութեանների բանվորների ու դյուզացիների փոխադարձ վստահութեան ու յեղբայրական մերձեցման դրոշի ներքո, վոչ թե հանուն նացիոնալիզմի, այլ հանուն ինտերնացիոնալիզմի:

Հենց այն պատճառով, վոր ազգային-դադութային հեղափոխութեանները մեղանում կատարվեցին պրոլետարիատի ղեկավարութեամբ ու ինտերնացիոնալիզմի դրոշի ներքո, հենց այդ պատճառով եւ պարիս-ժողովուրդները, ստրուկ-ժողովուրդները, մարդկության պատմութեան մեջ առաջին անգամ բարձրացան իրոք վոր ազատ և իրոք վոր համասար ժողովուրդներ

դրութեան՝ վարակելով իրենց որինսկով համայն աշխարհի ճնշված ժողովուրդներին:

Սա նշանակում է, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը նոր դարաշրջան է բաց արել, դարաշրջան գաղութային հեղափոխութեանների, վորոնք կենսագործվում են աշխարհի ճնշված յերկիրներում պրոլետարիատի հետ դաշնակցած, պրոլետարիատի ղեկավարությամբ:

Առաջներում «ընդունված եր» կարծել, թե աշխարհն սկզբից ի վեր բաժանված է յեղել ստորին ու վերին ռասաների, սևերի ու սպիտակների, վորոնցից առաջիններն անընդունակ են քաղաքակրթութեան և դատապարտված են չահագործման առարկա լինելու, իսկ յեղբորդները հանդիսանում են քաղաքակրթութեան միակ կրողները, վորոնք կոչված են առաջիններին չահագործելու: Այժմ այդ առասպելը սկսեց և համարել ջախջախված ու դեն չդրված: Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան կարևորագույն հետևանքներից մեկն այն փաստն է, վոր նա այդ առասպելին մահացու հարված հասցրեց՝ դործով ցույց տալով, վոր խորհրդային զարդացման հոնը ներքաշված ազատագրված վոչ-յեղբայրական ժողովուրդներն ամենևին եւ ալելի պակաս ընդունակ չեն առաջ չարժելու իրոք առաջավոր կուլտուրան և իրոք առաջավոր քաղաքակրթութեանը, քան յեղբայրական ժողովուրդները:

Առաջներում «ընդունված եր» կարծել, թե ճնշված ժողովուրդների ազատագրման միակ մեթոդը բուրժուական նացիոնալիզմի մեթոդն է, ազդերը միմյանցից անջատվելու մեթոդը, նրանց միմյանցից բաժանելու մեթոդը, տարբեր ազգերի աշխատավորական

մասսաների միջև աղդային թշնամությունն ուժեղացնելու մեթոդը: Այժմ այդ առասպելը պետք է համարել տառալիված: Հոկտեմբերյան հեղափոխության կարեւորագույն հետեւանքներից մեկն այն փաստն է, վոր նա այդ առասպելին մահացու հարված հասցրեց՝ դործով ցույց տալով ճնշված ազգերի ազատագրման պրոլետարական, ինտերնացիոնալական մեթոդը՝ վորտեւ միակ ձեւը մեթոդը՝ հնարավորությունն ու նպատակահարմարությունը, դործով ցույց տալով ամենատարբեր ժողովուրդների բանվորների ու գյուղացիների յեղբայրական դաշինքի հնարավորությունն ու նպատակահարմարությունը՝ հոժարակամութեամբ ու ինտերնացիոնալիզմի հիմունքներով: Այս բանի ուղղակի ապացույց էի կարող չծառայել Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միութեան դրոշմը, Միութեան, վորը հանդիսանում է բոլոր յերկիրների աշխատավորների ապագա միավորման նախատիպարը համաշխարհային միասնական տնտեսութեան մեջ:

Ինչ խոսք, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան այս և սրանց նման հետեւանքները չեյին կարող և չեն կարող մնալ առանց լուրջ ազդեցութեան ունենալու դաշնութային ու կախյալ յերկիրների հեղափոխական շարժման վրա: Այս մասին են անկասկածելիորեն խոսում այնպիսի փաստեր, ինչպիսիներն են՝ ճնշված ժողովուրդների հեղափոխական շարժման աճումը Զինատանում, Ինդոնեզիայում, Հնդկաստանում և այլն և այս յերկիրների ժողովուրդների համակրանքի աճումը դեպի ԽՍՀՄ:

Գաղութների ու կախյալ յերկիրների անխռով շահագործման ու ճնշման դարաշրջանն անցավ:

Հասել ե ազատագրական հեղափոխությունների դարաշրջանը դադուլթներում ու կախյալ յերկիրներում, այս յերկիրների պրոլետարիատի զարթոնքի դարաշրջանը, հեղափոխութեան մեջ նրա հեղեմունիայի դարաշրջանը:

3. Գրելով հեղափոխութեան սերմերն ինչպեւ իմպերիալիզմի կենտրոնները, այնպեւ նաև նրա թիկունքները, թուլացնելով իմպերիալիզմի հզորությունը «մեղրոպոլիսներում» և սասանեցնելով նրա տիրապետութեանը դադուլթներում, — Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը հենց սրանով հարցականի տակ և դրել ամբողջութեամբ վերքը համաշխարհային կապիտալիզմի բուն իսկ դրոշմը:

Յեթև կապիտալիզմի տարերային դարգացումն իմպերիալիզմի պայմաններում, — այդ դարգացման ահագին տարազափոխութեան պատճառով, կոնֆլիկտների ու պատերազմական ընդհարումների անխուսափելիութեան պատճառով, վերջապես, իմպերիալիստական չտեսնված սպանդի պատճառով, — վերածել և կապիտալիզմի «նեկաման» ու «մահացման» պրոցեսի, ապա Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանն ու նրա հետ կապված՝ հսկայական յերկրի պոկվելը կապիտալիզմի համաշխարհային սխառնից չեյին կարող չարագացնել այդ պրոցեսը, քայլ առ քայլ վողողելով — սրբելով համաշխարհային իմպերիալիզմի բուն հիմունքները:

Դեռ ավելին: Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը, սասանեցնելով իմպերիալիզմը՝ դրա հետ միասին հանձին պրոլետարական առաջին դիկտատուրայի գոեղծեց համաշխարհային հեղափոխական շարժման մի հզոր ու բացորոշ բաղա, վորը նա առաջներում յերբեք չի

ունեցել և վորի վրա նա այժմ կարող ե հենիլ: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունն ստեղծեց համաշխարհային հեղափոխական շարժման այն հզոր ու բացարձակ կենտրոնը, վոր առաջներում յերբեք չի ունեցել այդ շարժումը և վորի շուրջը նա այժմ կարող ե համախմբվել՝ կազմակերպելով բոլոր յերկիրների պրոլետարիատը ու մնշված ժողովուրդների հեղափոխական միասնական ճակատ ընդդէմ իմպերիալիզմի:

Սա ամենից առաջ նշանակում ե, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը համաշխարհային կապիտալիզմին մահացու վերք ե հասցրել, վորից նա ել յերբեք վտարի չի կանգնի: Հենց այս պատճառով ել կապիտալիզմն այլևս յերբեք չի վերադարձնի իրեն այն «համասարակչությունը» և այն «կայունությունը», վոր նա ուներ մինչև Հոկտեմբերը: Կապիտալիզմը կարող ե մասնակի կայունանալ, նա կարող ե ոացիոնալացնել իր արտադրությունը, յերկրի կառավարչությունը հանձնել Փաշիզմին, ժամանակավորապես ճնշել բանվոր դասակարգին, բայց նա յերբեք չի վերադարձնի իրեն այն «անդորրությունն» ու այն «մտաբուլությունը», այն «համասարակչությունն» ու այն «կայունությունը», վորնցով նա պճնամուրում եր առաջ, վորովհետև համաշխարհային կապիտալիզմի ճգնաժամը դարգացման մի այնպիսի աստիճանի յե հասել, յերբ հեղափոխության կրակներն անխուսափելիորեն պետք ե բռնկվեն մերթ իմպերիալիզմի կենտրոններում, մերթ պերիֆերիայում՝ ի չիք դարձնելով կապիտալիստական կարկառանները և օրեցօր մոռեցնելով կապիտալիզմի անկումը: Իսկ և իսկ ինչպես վոր հայտնի առաջի մեջ ե. «պոչ

դուրս պրծացրեց՝ քիթը խրվեց, քիթը դուրս պրծացրեց՝ պոչը խրվեց»:

Յերկրորդ, սա նշանակում ե, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը վորոշ բարձրության հասցրեց ամբողջ աշխարհի ճնշված դասակարգերի ուժն ու տեսակարար կշիռը, արիւթյունն ու մարտական պատրաստականությունը՝ հարկադրելով տիրապետող դասակարգերին, վոր հաշիւի նստեն նրանց հետ, իբրև նոր, լուրջ գործոնի հետ: Այժմ աշխարհի աշխատավորական դանդաժներն այլևս չի կարելի դիտել վորպես մի «կույր ամբոխ», վորը խարխալում ե մթության մեջ և զուրկ ե հռանկարներից, վորովհետև Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը նրանց համար ստեղծեց մի վարդա, վորը լուսավորում ե նրանց ճանապարհը և հռանկարներ ե տալիս: Յեթե առաջներում չկար մի համաշխարհային բաց Փորում, վորտեղից կարելի լիններ ցուցադրել և ձևավորել ճնշված դասակարգերի ակնկալություններն ու ձգտումները, ապա այժմ այդպիսի Փորում կա հանձին առաջին պրոլետարական դիկտատուրայի: Հաղիվ թե կարելի յե կասկածել, վոր այդ Փորումի վոչնչացումն «առաջավոր յերկիրների» հասարակական-քաղաքական կյանքը յերկար ժամանակով կծածկեր անդուստ սև ուսկիցիայի խալարով: Զի կարելի թխտել այն, վոր «բոլշևիկյան պետության» զի կարելի թխտել այն, վոր «բոլշևիկյան պետության» զոյության սոսկական փաստն անդամ սահմահարում ե ուսկիցիայի սև ուժերը՝ հեշտացնելով ճնշված դասակարգերի պայքարն իրենց ազատագրման համար: Հատկապես սրանով ել բացատրվում ե այն անասնական ատելությունը, վոր բոլոր յերկիրների շահագոր-

ծողները տաճում են դեպի բողոքները: Կրկնվում է պատմութունը, թեև նոր հիմքով: Ինչպես վոր առաջ, Փեռդալիզմի անկման ժամանակաշրջանում, «յակոբին» բառն եր բոլոր յերկիրների արխատկրատներին մեջ սարսափ ու դարչանք առաջացնում, այնպես ել այժմ, կապիտալիզմի անկման ժամանակաշրջանում, «բող- չեկի» բառն է բուրժուական յերկիրներում սարսափ ու դարչանք առաջացնում: Յեւ, ընդհակառակը, ինչպես վոր առաջ Փարիզն եր հանդիսանում բարձրացող բուր- ժուազիայի հեղափոխական ներկայացուցիչների համար պատասպարան ու դպրոց, այնպես ել այժմ Մոսկվան է հանդիսանում բարձրացող պրալետարիատի հեղափո- խական ներկայացուցիչների համար պատասպարան ու դպրոց: Յակոբիներին ատելը Փեռդալիզմին չփրկեց կործանումից: Արդյոք կարելի՞ յե կասկածել, վոր բոլ- չեկներին ատելը չի փրկելու կապիտալիզմին նրա ան- խուսափելի ջախջախումից:

Անցավ կապիտալիզմի «կայունության» դարաշրջանը՝ իր հետ տանելով բուրժուական կարգերի անհողող- դության առասպելը:

Հասել է կապիտալիզմի կործանման դարադուրը:

4. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը միայն տնտե- սական ու հասարակական-քաղաքական հարաբերու- թյունների բնադալառում կատարված հեղափոխու- թյուն չէ: Նա միաժամանակ հեղափոխություն է բան- վոր դասակարգի մտքերի մեջ, հեղափոխություն է նրա գաղափարախոսության մեջ: Հոկտեմբերյան հե- ղափոխությունը ծնվեց ու ամրապնդվեց մարքսիզմի դրոշի ներքո, սրբաբանարիտի գերկատառության գաղա-

փարի դրոշի ներքո, լենինիզմի դրոշի ներքո, լենինիզմի, վորն իմպերիալիզմի ու պրոլետարական հեղափոխու- թյունների դարաշրջանի մարքսիզմն է: Նա այս պատ- ճառով նշանավորում է մարքսիզմի հաղթությունն ընդ- դեմ ռեֆորմիզմի, լենինիզմի հաղթությունը՝ ընդդեմ սոցիալ-դեմոկրատիզմի, III Ինտերնացիոնալի հաղթու- թյունը՝ ընդդեմ II Ինտերնացիոնալի:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունն անանցանելի աղտա- քաչեց մարքսիզմի ու սոցիալ-դեմոկրատիզմի միջև, լենին- նիզմի քաղաքականության ու սոցիալ-դեմոկրատիզմի քաղաքականության միջև: Առաջներում, մինչև պրալե- տարիատի դիկտատուրայի հաղթությունը, սոցիալ-դե- մոկրատիան կարող եր պճնամուրել մարքսիզմի դրոշով՝ բացորոշ չժխտելով պրոլետարիատի գերկատառության գաղափարը, բայց և վոչինչ, բացարձակապես վոչինչ չանելով այն բանի համար, վոր մոտեցնի այդ դուրա- փարի իրադրծումը, վորովհետև սոցիալ-դեմոկրատի- ալի այսպիսի վարքագիծը վոչ մի սպառնալիք չեր ստեղ- ծում կապիտալիզմի համար: Այն ժամանակ, այն շր- ջանում սոցիալ-դեմոկրատիան ձևականորեն ձուլվում եր կամ գրեթե ձուլվում եր մարքսիզմի հետ: Այժմ, պրալետարիատի դիկտատուրայի հաղթությունից հետո, յերբ բոլորն ափնրեւորեն տեսան, թե դեպի ի՞նչ է տա- նում մարքսիզմը, և թե ի՞նչ կարող է նշանակել նրա հաղթությունը, սոցիալ-դեմոկրատիան այլևս չեր կա- րող պճնամուրել մարքսիզմի դրոշով, չեր կարող կռի- սություն անել պրոլետարիատի գերկատառության գաղա- փարի հետ՝ առանց վորոշ վտանգ ստեղծելու կապիտա- լիզմի համար: Սոցիալ-դեմոկրատիան, վաղուց խղելով

կապը մարքսիզմի վողու հետ, հարկադրված յեղալի
 կապը խզելու մարքսիզմի դրոշի հետ ել, բացօթյա ու
 անհրաժեշտ կերպով կանգնեց մարքսիզմի զավակի դեմ,
 Հոկտեմբերյան հեղափոխության դեմ, պրոլետարիա-
 տի՝ աշխարհումս առաջին դիկտատուրայի դեմ: Այժմ
 սոցիալ-դեմոկրատիան պետք է սահմանափակ, և
 իրոք սահմանափակ մարքսիզմից, վորովհետև ներկա
 պայմաններում չի կարելի իրեն մարքսիստ անվանել՝
 բացօթյա և անձնավրաբար չաչառպանելով աշխարհի
 առաջին պրոլետարական դիկտատուրան, հեղափոխա-
 կան պայքար չմղելով իր բուրժուազիայի դեմ, պայ-
 մաններ չստեղծելով պրոլետարիատի դիկտատուրայի
 հաղթության համար իր սեփական յերկրում: Սոցիալ-
 դեմոկրատիայի և մարքսիզմի միջև անդունդ է բաց-
 վել: Այսուհետև մարքսիզմի միակ կրողն ու պատվա-
 քը լենինիզմը, կոմունիզմն է:

Բայց բանը սրանով չսահմանափակվեց: Հոկտեմբեր-
 յան հեղափոխությունը, սահմանափակելով սոցիալ-դե-
 մոկրատիային մարքսիզմից, ավելի սուսը գնաց՝ սո-
 ցիալ-դեմոկրատիային չպրտելով աշխարհի առա-
 ջին պրոլետարական դիկտատուրայի դեմ կապի-
 տալիզմն ուղղակի պաշտպանողների բանակը: Յերբ
 պ. պ. Սալեքներն ու Բաուերները, Վելսերն ու Լեվիները,
 Լոնգեններն ու Բլյումները պարսավում են «խորհրդային
 տեխնիկա», դովաբանելով պառլամենտական «դեմոկրատի-
 ան», ապա դրանով նրանք ուզում են ասել, թե իրենք
 պայքարում են և պետք է պայքարեն կապիտալիստա-
 կոն կարգերը ԽՍՀՄ-ում վերականգնելու համար,
 կապիտալիստական ստրկությունը «քաղաքակիրթ» պե-

տալթյուններում պահելու համար: Այժմյան սոցիալ-
 դեմոկրատիզմը կապիտալիզմի գաղափարային հեմա-
 բանն է: Լենինը հազար անգամ իրավացի յեր, յերբ
 ասում էր, թե սոցիալ-դեմոկրատական այժմյան քա-
 ղաքակերտները «բուրժուազիայի իսկական գործակալ-
 ղաքակերտները բանվորական շարժման մեջ, կապիտալիստե-
 ներն են բանվորական գործակալներն են»,
 իր դասակարգի բանվորական գործակալներն են»,
 թե «պրոլետարիատի քաղաքակրթական պատերազմում
 ընդդեմ բուրժուազիայի» նրանք անխուսափելիորեն
 կկանգնեն «վերսակցիներ իր կողմն ընդդեմ կոմունար-
 ների»: Անհնարին է վերջ տալ կապիտալիզմին՝ առանց
 վերջ տալու սոցիալ-դեմոկրատիզմին քանվորական
 վերջ տալու մեջ: Այս պատճառով՝ կապիտալիզմի մա-
 հացման դարադուլից սրա հետ միասին հանդիսանում
 է սոցիալ-դեմոկրատիզմի մահացման դարադուլից
 բանվորական շարժման մեջ: Հոկտեմբերյան հեղափո-
 խության մեծ նշանակութունը, ի միջի այլոց, այն է,
 վոր նա իրենով նշանավորում է լենինիզմի անխուսա-
 փելի հաղթանակն ընդդեմ սոցիալ-դեմոկրատիզմի՝
 համաշխարհային բանվորական շարժման մեջ:

Վերջացել է II Ինտերնացիոնալի ու սոցիալ-դե-
 մոկրատիզմի տիրապետության դարաշրջանը բանվորա-
 կան շարժման մեջ:

Հասել է լենինիզմի ու III Ինտերնացիոնալի տիրապե-
 տության դարադուլից:

«Գրավդա» № 255,
 3-7 նոյեմբերի 1927 թ.

Տպագրվում է ըստ «Լենինիզմի
 հարցերը» գրքի 255-266 էջերի
 տեքստի, Հայկազեթատ, 1935 թ.

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը և առևտական կոմունիստների տակտիկան (հոկտեմբերի ուղիներ- ում գրքի առաջաբանը)	5
I. Հոկտեմբերյան հեղափոխության արագընդ ու ներ- քին պայմանները	7
II. Հոկտեմբերյան հեղափոխության յերկու առանձ- նահատկությունների մասին, կամ Հոկտեմբերը և ընկ. Տրոցկու պերմանենտ հեղափոխության թեո- րիան	12
III. Բոլշևիկների տակտիկայի միջանկ առանձնահատ- կությունների մասին Հոկտեմբերի նախապատրաստ- ման ժամանակաշրջանում	36
IV. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը վորպես համաշ- խարհային հեղափոխության սկիզբ և նախադրյալ	56
Հոկտեմբերյան հեղափոխության միջազգային ընդլայնումը (Հոկտեմբերի տասնամյակի առթիվ)	65

023

Քարգւմ. Արշ. Խոնդկարյան, խմբ. Նշ. Մակինց
Կոնտր. սրբ. Յե. Յ.-Միմաշյան
Տեխն. խմբ. Ս. Խաչատրյան, սրբագրիչ Ա. Տ.-Մկրտչյան

Դրավիտի լիազոր 1103—A, հրատ. № 407,

Պատվեր 322, տիրաժ 10,000, ինդեքս^{non}_{H II}

Հանձնված է արտադրւթյան 21/XI 1936 թ.

Ստորագրված է ստագրւթյան 22/XII, 1936 թ.

Գինը 40 կ., կազմը 30 կ.

Հայկաւսհրատի տպարան, Յեւեղան, Ելլահվերդյան 71

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0174910

ԳԻՆԸ 70 Կ.

И. СТАЛИН

**ОКтябрьская РЕВОЛЮЦИЯ
И ТАКТИКА
РУССКИХ КОММУНИСТОВ**

Армпартиздат, Ереван, 1936 г.